

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра слов'янської філології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Магістр

Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.033 Слов'янські мови і літератури (переклад
включно), перша – польська

на тему: Творчість Ванди Хотомської в контексті сучасної польської
літератури

КРФППм.022139.01.09.00

Студента II курсу групи ФППм-22-1 _____ Тараса ЛЕВЧИКА
Підпис, дата

Керівник _____ Наталія ТОРЧИНСЬКА
Підпис, дата

До захисту допускаю:

Завкафедри слов'янської філології _____ Неля ПОДЛЕВСЬКА
Підпис, дата

Хмельницький, 2023

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет	гуманітарно-педагогічний
Кафедра	слов'янської філології
Освітній рівень	магістр
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	035 Філологія
Спеціалізація	Слов'янські мови і літератури (переклад включно),
перша – польська	
Освітня програма	освітньо-професійна

„ЗАТВЕРДЖУЮ”

Завідувач кафедри слов'янської філології

_____ (Подлевська Н. В.)

04 жовтня 2022 року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу

Левчику Тарасові Сергійовичу

1. Тема роботи: «Творчість Ванди Хотомської в контексті сучасної польської літератури»

затверджена на засіданні кафедри слов'янської філології 17 червня 2022 року, протокол № 14.

2. Термін подачі студентом завершеної роботи – грудень 2023 року.

3. Вихідні дані роботи

Література для дітей формує загальнолюдські моральні цінності (перевага добра над злом, правдивість, хоробрість, доброта, справедливість, доброта, працьовитість), особисті (самостійність, відповідальність, обов'язок, радість повсякденності, свобода, вираження власних думок і почуттів), естетичні (ознайомлення дитини зі звичаями, традиціями, обрядами, культурою певного суспільства і часу). Незважаючи на велику популярність творів В. Хотомської у Польщі, у сучасній філології, зокрема в українській, є дуже мало праць, присвячених дослідженню феномена письменниці, що й зумовило актуальність теми кваліфікаційної роботи.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік підлеглих розробці питань)

1. З'ясування функції літератури для дітей у сучасному суспільстві.
2. Розмежування поняття «література для дітей» і «дитяча література».
3. Аналіз праць, присвячених постаті Ванди Хотомської та її творчості.
4. Окреслення основних етапів життя письменниці.
5. Визначення провідних мотивів творів для дітей у доробку авторки.
6. Характеристика особливостей поезій для дітей В. Хотомської.

5. Графічного матеріалу немає.

6. Консультанти по роботі із вказівкою розділів, які їх стосуються

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання отримав
	НЕМАЄ		

7. Дата видачі завдання – 04 жовтня 2022 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН			
<i>№ п. п.</i>	<i>Найменування етапів кваліфікаційної роботи</i>	<i>Строк виконання етапів роботи</i>	<i>Примітка</i>
1.	Обрання теми кваліфікаційної роботи	Вересень 2022 року	
2.	Опрацювання наукової літератури з теми дослідження	Вересень 2022 року	
3.	Збирання матеріалу, його первинна наукова інтерпретація	Вересень – листопад 2022 року	
4.	Написання першого розділу кваліфікаційної роботи	Грудень 2022 – березень 2023 року	
5.	Апробування результатів дослідження шляхом здійснення публікації у збірнику наукових праць та участі у конференціях	Березень – грудень 2023 року	
6.	Написання другого розділу кваліфікаційної роботи	Травень – червень 2023 року	
7.	Написання третього розділу кваліфікаційної роботи	Липень – серпень 2023 року	
8.	Написання «чорнового варіанту» кваліфікаційної роботи	Листопад 2023 року	
9.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	Грудень 2023 року	
10.	Остаточне завершення кваліфікаційної роботи, перевірка на плагіат	Грудень 2023 року	
11.	Подача кваліфікаційної роботи на кафедру і її захист	Грудень 2023 року	

Здобувач освіти _____

Тарас ЛЕВЧИК

Керівник роботи _____

Наталія ТОРЧИНСЬКА

Анотація

Тема роботи: **Творчість Ванди Хотомської в контексті сучасної польської літератури**

Автор – Тарас ЛЕВЧИК.

Науковий керівник – Наталія ТОРЧИНСЬКА.

Обсяг кваліфікаційної роботи – 83 сторінки, із них 71 основного тексту.

Робота містить 88 джерел посилання

Ключові слова: *твори для дітей, дитяча література, мотив, засоби гумору, Ванда Хотомська.*

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню віршів для дітей відомої польської письменниці Ванди Хотомської.

Мета роботи – схарактеризувати творчий доробок Ванди Хотомської та окреслити його місце у світовій літературі для дітей. Об'єкт дослідження – література для дітей Ванди Хотомської. Предмет – поетика творчого доробку В. Хотомської.

У роботі з'ясовано функції літератури для дітей у сучасному суспільстві; на основі наявних досліджень розмежовано поняття «література для дітей» і «дитяча література»; проаналізовано праці, присвячені постаті Ванди Хотомської та її творчості; зроблено висновки стосовно того, що в польській філології творчість ванди хотомської переважно вивчали з погляду літературознавства, а в українській творчості письменниці майже не приділяли уваги, бо ґрунтовні наукові праці нами не виявлені; окреслено основні етапи життя письменниці; визначено провідні мотиви творів для дітей у доробку авторки; схарактеризовано особливості поезій для дітей В. Хотомської, зокрема схарактеризовано засоби створення гумору.

Результати дослідження можна використати при викладанні польської та зарубіжної літератури, стилістики у закладах вищої освіти, як ілюстративний матеріал при навчанні польської мови у ЗВО та ЗЗСО, а також на факультативах.

Отже, твори для дітей Ванди Хотомської допомагає батькам розкрити творчий потенціал дитини, реалізувати її задуми та ідеї. За допомогою неї відбувається естетичне виховання, формування повноцінної і ерудованої особистості.

Перспектива дослідження полягає в детальному лінгвістичному аналізі творчості Ванди Хотомської.

Автор

підпис автора і дата подання роботи до захисту

ЗМІСТ

Вступ.....	6
1. Література для дітей як засіб формування самосвідомості й характеру.....	10
1.1. Сутність понять 'література для дітей' і 'дитяча література'	10
1.2. Творчий доробок Ванди Хотомської як об'єкт наукових досліджень.....	21
1.3. Життєвий і творчий шлях Ванди Хотомської.....	28
2. Основні мотиви віршів для дітей Ванди Хотомської.....	33
2.1. Основні мотиви поезії для дітей у віршах поетеси.....	33
2.2. Патріотичні мотиви.....	37
2.3. Дидактичний характер віршів В. Хотомської.....	41
2.4. Світ тварин у поезіях В. Хотомської.....	46
2.4.1. Дикі та свійські тварини.....	47
2.4.2. Образ птахів у віршах для дітей.....	50
2.4.3. Екзотичні тварини.....	55
3. Лінгвістичні засоби реалізації гумору в поезії Ванди Хотомської...59	59
3.1. Фразеологічні одиниці у структурі віршів.....	59
3.2. Засоби гумору в збірці «Dlaczego sielec ogonem miele?».....	64
Висновки.....	71
Перелік джерел посилання.....	75

ВСТУП

Протягом багатьох століть книги були каталізатором суспільного руху, накопичувачем досвіду пращурів, сталевим стержнем цивілізацій, засобом передачі нових знань та формування суспільної свідомості. Цей вплив більшою чи меншою мірою відчувається і сьогодні. Якщо в старшому віці люди читають все менше, то в дитинство – це той період, коли любов до книги, окремого автора, читання може захопити надовго. Цьому сприяє цікава дитяча література, розрахована на певний вік, стать, ситуацію. Саме завдяки читанню книжки в дитини формується первинне уявлення про прекрасне, відчуття краси поетичного або прозового твору, вробляються пріоритети, зрештою, навіть пасивне на початковому етапі сприймання друкованого тексту з уст матері може стимулювати дитину до власної творчості.

Дитяча література розширює кругозір маленького слухача / читача, ознайомлює його з новими і цікавими подіями, явищами, допомагає сформувати знання, вміння й навички літературознавчого, естетичного, етичного характеру, здатність засвоювати художні цінності, виховує активність, допитливість, готує до самостійної зустрічі з мистецтвом слова, до самоосвіти і самовиховання [17, с. 105].

Література для дітей існує не ізольовано, а реалізує цінності, властиві всій літературі, і виконує естетично-виражальну, пізнавальну і дидактично-виховну функції. Чільне місце посідає компенсаторно-терапевтична функція, коли текст створює відповідні настрої. Основною темою може бути певна проблемна ситуація, долаючи яку, персонажі підтримують головного героя і навпаки (надають допомогу, пораду, показують можливість виходу зі скрутної ситуації, закликають обговорити проблему тощо). Водночас це джерело нової інформації та художніх цінностей.

Як свідчить досвід, найбільше діти люблять казки та вірші, які швидко запам'ятовуються, тому варто добрати відповідний пласт. Літературний фонд

дитячого спрямування надзвичайно різноманітний у різних країнах. Однією із найбільш популярних дитячих письменниць, наприклад, у Польщі була Ванда Хотомська, авторки низки поетичних збірок, із-поміж яких: «Tadek Niejadek» (1957), «Dwunastu panów» (1960), «Abecadło krakowskie» (1962), «Kaczka-tłumaczka» (1968), «Siedem księżyców» (1970), «Dla każdego coś śmiesznego» (1971), «Gdyby kózka nie skakała» (1971), «Czarna krowa w kropki bordo» (1971), «Dlaczego ciele ogonem miele» (1973), «Drzewo z czerwonym żaglem» (1976), «Tańce polskie» (1981), «Remanent» (1985), «Kram z literami» (1987), «Wiersze dla dzieci» (1997), «Wanda Chotomska dla najmłodszych» (2000). Поетеса, письменниця, журналістка була автором понад 200 книг для дітей і підлітків, десятків радіопередач, музичних і кіноказок, шоу, сценаріїв короткометражних фільмів і театральних вистав. Вона є автором багатьох пісень для варшавської «Gawęda». Співпрацювала з багатьма дитячими журналами, наприклад, «Miś», «Świerszczyk», «Płomyczek», «Flame», «Świat Młodych» [10, с. 93–94].

На думку критиків, В. Хотомська у творчості продовжила кращі літературні традиції Я. Бжехви та Ю. Тувіма, які також велику увагу приділяли дітям, створюючи надзвичайно цікаві поетичні та прозові тексти. Так, до прикладу, польське радіо зазначило, що Ванда Хотомська «була Тувімом, Бжеховою і Макушинським у спідниці». Особливо значущим для В. Хотомської стало те, що на її першу книжку для дітей «Tere fere» написав рецензію Я. Бжехва [82].

Література для дітей формує загальнолюдські моральні цінності (перевага добра над злом, правдивість, хоробрість, доброта, справедливість, доброта, працьовитість), особисті (самостійність, відповідальність, обов'язок, радість повсякденності, свобода, вираження власних думок і почуттів), естетичні (ознайомлення дитини зі звичаями, традиціями, обрядами, культурою певного суспільства і часу).

Незважаючи на велику популярність творів В. Хотомської у Польщі, у сучасній філології, зокрема в українській, є дуже мало праць, присвячених

дослідженню феномена письменниці, що й зумовило **актуальність** теми кваліфікаційної роботи.

Мета роботи – схарактеризувати творчий доробок Ванди Хотомської та окреслити його місце у світовій літературі для дітей.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- з’ясувати функції літератури для дітей у сучасному суспільстві;
- на основі наявних досліджень розмежувати поняття «література для дітей» і «дитяча література»;
- проаналізувати праці, присвячені постаті Ванди Хотомської та її творчості;
- окреслити основні етапи життя письменниці;
- визначити провідні мотиви творів для дітей у доробку авторки;
- схарактеризувати особливості поезій для дітей В. Хотомської.

Об’єкт дослідження – література для дітей Ванди Хотомської.

Предмет – основні мотиви творчого доробку В. Хотомської.

Методи дослідження. У процесі написання роботи використано такі загальнонаукові методи, як *аналіз* і *синтез*, для виявлення зв’язку з творчістю з біографією письменника – *біографічний* метод, для досягнення дійсності засобами мистецтва – *художній* метод, щоб визначити читацьку аудиторію, функції, стильову належність, рівень образних втілень частково використано прийоми *герменевтики*.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає у тому, що зроблено спробу схарактеризувати творчість Ванди Хотомської та визначити її місце у вітчизняному та світовому літературному просторі.

Теоретичне значення роботи зумовлене тим, що поглиблено питання щодо розмежування понять ‘література для дітей’ і ‘дитяча література’, доповнено загальну інформацію щодо життєвого і творчого шляху Ванди Хотомської, окреслено особливості її творів, з’ясовано їхні функції і місце в системі літератури для дітей.

Практичне значення кваліфікаційної роботи. Результати дослідження можна використати при викладанні польської та зарубіжної літератури, стилістики у закладах вищої освіти, як ілюстративний матеріал при навчанні польської мови у ЗВО та ЗЗСО, а також на факультативах.

Апробація результатів роботи. Окремі положення кваліфікаційної роботи заслуховувалися на:

– Всеукраїнській науково-практичній студентській конференції «Актуальні проблеми лінгвістики та лінгводидактики» (Умань, 2023 р.);

– Наукових читаннях до Міжнародного дня слов'янської писемності (Кривий Ріг, 2023 р.);

– II студентській науково-практичній конференції «Славістичні студії в сучасному філологічно-дидактичному просторі» (Хмельницький, 2023 р.);

та викладено у статті «Ванда Хотомська і польська література для дітей», надрукованій у збірнику наукових праць «Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика» (Хмельницький, 2023, Вип. 13).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та переліку джерел посилання.

1. ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ДІТЕЙ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ САМОСВІДОМОСТІ Й ХАРАКТЕРУ

1.1. Сутність понять 'література для дітей' і 'дитяча література'

Протягом багатьох століть книги були каталізатором суспільного руху, накопичувачем досвіду пращурів, сталевим стержнем цивілізацій. Всі поцінювали книги як джерело знань та засіб їх передачі. Видатні люди минулого знали, який вплив має книга на людську свідомість, як вона може скеровувати долі народів, держав, окремих особистостей. Цей вплив простягається на континентах, триває століттями.

Щодо дитячої літератури, то її роль у сфері естетичного виховання передбачає своєрідний синтез педагогічної, освітньої, культурної та самоосвітньої діяльності дітей і підлітків.

У кожен історичний період функцію естетичного вдосконалення особистості було особливим чином покладено на конкретні види мистецтва. У добу античності її виконували література і театр, в епоху середньовіччя – архітектура і поезія, Відродження асоціювалося з живописом та скульптурою, Новий час – з музикою та театром. На перетині ХІХ-ХХ століть виник кінематограф (синтетичний вид мистецтва), який перебрав на себе роль найефективнішого засобу естетичного виховання. ХХІ століття – це епоха відео та Інтернету. Однак література, дитяча література залишається провідним напрямком у формуванні національної самосвідомості та характеру дітей [6].

Серед деяких психологів навіть побутує думка, що ті книги, які читає дитина перші 7 років свого життя, у подальшому формують її подальшу долю.

Виховувати дітей небайдужими до рідного народу, Батьківщини сьогодні досить складно, бо є низка причин, які заважають цьому.

Естетичне виховання засобами художньої літератури посідає одне з провідних місць у національному вихованні і водночас має формувати багату, орієнтовану на загальнолюдські цінності, особистість.

Через дитячу літературу кожна дитина повинна мати змогу розкрити свої творчі здібності, реалізувати потаємні задуми щодо проби сил у літературній творчості, в мистецтві, розширити світ своїх захоплень.

Основи національної культури та рис характеру закладаються в ранньому дитинстві. Тому, з погляду дитячого виховання, особливе значення має національне виховання через книгу учнів молодшого шкільного віку. Саме в цьому віці здійснюються перші свідомі кроки у світ прекрасного, від яких залежить успіх роботи на наступних етапах виховання, а нерідко – естетичні запити і уподобання дорослих людей.

У процесі естетичного розвитку дитина проходить певні етапи: ознайомлення; пізнання; творчість.

Через читання дитячої літератури відбувається формування первинного уявлення про прекрасне, про мистецькі жанри та напрями, відчуття краси поетичного чи прозового твору; на поглиблене вивчення мистецтва, художньої літератури, фольклору; на стимулювання власної творчості дитини, національних поглядів тощо.

Варто підкреслити: естетичне та національне виховання ґрунтується перш за все на читанні дітей та підлітків.

Знайомство з численними книгами про історичне минуле країни, про мистецтво, його кращими творами спонукає дітей до творчого, поглибленого вивчення специфіки української історії, художньої творчості, знайомства з життям і діяльністю видатних особистостей, допомагає зрозуміти мову, традиції, фольклор тощо. Читання не лише викликає певні почуття, роздуми про життя, а й спонукає до проби себе як творця (художника, поета, актора), сприяє реалізації і розвитку творчого потенціалу особистості [6].

Коли йде мова про читання художньої літератури як чинник національного виховання дітей, слід мати на увазі позапрограмне читання,

книги, що залишилися поза рамками курсів літератури, але є надбанням національної та світової культури.

Основним засобом у національному та естетичному вихованні і культурному розвитку юних читачів, попри сказане вище щодо прагматичності читання сучасних дітей, залишаються твори художньої літератури.

Звісно, що зміст творів повинні враховувати вік читача. Так, менших читачів зацікавлює динамічність сюжету, напружена зовнішня дія, її психологічна мотивація; персонажами повинні виступати тварини або ж діти-однолітки. Важливу роль відіграє і місце дії, відсутність якихось філософських роздумів. Тоді як дорослий читач спокійно сприймає суспільно-політичні й філософські узагальнення, приховані алегорії, умовні й фантастичні образи, символами. Поєднання фантастичного й реального в них дає змогу осмислити сенс буття, пояснити світобудову, місце людини в соціумі, усвідомити соціальні проблеми, долю людини. Проте поєднання реального і фантастичного в літературі для дитини може викликати певні дисонанси, тому тут треба бути справжнім майстром слова, щоб уміти поєднати такі речі, а дитина їх правильно сприйняла.

Сьогодні науковці намагаються розмежувати поняття 'твори для дітей' і 'дитяча література'.

Так, «Літературознавча енциклопедія» пропонує таку дефініцію: «Література для дітей – художні, науково-популярні та публіцистичні твори, написані письменниками для дітей різного віку» [12, т. 1. с. 565].

За В. Кизиловою, «література для дітей та юнацтва – художні твори різних родів і жанрів, що на рівні своєї формо-змістової єдності адресовані читачу відповідної вікової категорії, задовольняють його емоційні, естетичні й етичні запити, можуть мати подвійну рецепцію (дитина й дорослий), зумовлені законами, властивими художній словесності загалом. Залежно від вікової категорії читача її доцільно диференціювати на літературу для дітей (дошкільний і молодший шкільний вік) і підлітково-юнацьку (середній і

старший шкільний вік). У колі дитячого читання вона є тим ядром, навколо якого перебувають твори про дітей, твори-адаптації для дитячого читання і власне творчість самих дітей (дитяча література). Ці компоненти, з одного боку, утворюють певні замкнені системи, кожна з яких має своє місце і значення в загальному художньому процесі, з іншого – зберігають цілісну єдність і характеризуються міцними зв'язками» [8, с. 5].

Дитячу літературу розглядають як усну і писемну словесність, творену дітьми. До неї належать безпосередньо пов'язані з грою різні жанри фольклору. Також до неї відносять художні, наукові, науково-популярні та публіцистичні твори, написані для дітей [17, с. 106].

Велику увагу цьому питанню приділила також Т. Качак, яка зауважила, що у науковій спільноті побутує визначення дитячої літератури як літератури, яка відповідає рівневі дитячих знань, їхньому життєвому досвіду, психологічному розвитку, що має відповідну тематику й технічне оформлення. Усе інше вважається дитячою творчістю. Але з огляду на вікову періодизацію і характер читацьких зацікавлень доречніша терміносполука «література для дітей та юнацтва», яка у свою чергу тлумачиться як адресовані дітям і юному поколінню художні, науково-популярні та публіцистичні твори [7, с. 34; 17, с. 106].

У польському літературознавстві поняття 'література для дітей' трактують так: «літературні твори, які відповідають інтересам, можливостям сприйняття та потребам пізнавального розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, зокрема оповідання, казки, повісті та вірші. Особливий інтерес у молодших дітей викликають пригодницькі твори, а в старших – історичні та географічні романи» [56, с. 95].

Є. Чесліковський розмежовує поняття література 'для дітей' і 'для дітей та молоді' й зазначає, що усі такі твори повинні виконувати дидактичну та виховну функції. Водночас це не є якість усталені, статичні поняття, бо може бути багато текстів «не для дітей», але спрямованих на дітей, тоді як багато

текстів, наприклад, фольклорного характеру, одразу також адресовані «на дітей» [37 с. 9–10)].

Діти дошкільного та молодшого шкільного вік, віддають перевагу коротким віршикам, загадкам і літературним анекдотам, казкам, фантастичним оповіданням, творам про природу, реалістичним творам соціально-морального характеру, завдяки чому дитина вчиться адаптуватися в соціальному, природному, сімейному, шкільному середовищі та серед однолітків.

Часто буває, що автор пише текст, не спрямований на дітей, проте згодом молоде покоління сприймає таку літературу і вона автоматично стає їм цікавою. Відомо, що твори для дітей повинні містити «цікавий зміст з великим емоційним зарядом, цікавий характер героя [...], яскравий і колоритний стиль, фантастика, гумор [53, с. 8–9].

Як зауважують дослідники, ще більший вплив мають тексти, де головним героєм виступає одноліток, тематика, близька дітям, оптимізм, відсутність драматичних тем; текст, розрахований на юного читача, має характерні внутрішні категорії: уже згаданий дидактизм, фентезі, пригоди, гумор і герой-ровесник [62, с. 180].

Неоціненний внесок у польську дитячу та юнацьку літературу зробив Януш Корчак, видатний педагог, лікар-педіатр, автор дитячих книжок і педагогічних праць, який своїми творами боровся за рівноправність дитини, сприяв рівноправності літератури для дітей та юнацтва. Літературна творчість Я. Корчака впливає з молодопольської культури, взірцем якої він є переконання в окремішності дитячого світу, який керується власними законами, логікою подій і неповторною драматургією страждань [62, с. 185].

Книги для найменших завжди служать розвазі, пізнанню та знанням. Вони поступово вводять дитину у світ дорослих, формують характер і правильну міжособистісну поведінку, є носієм інформації про працю людей різних професій, про знання найближчих географічних місць або екзотичних країн. Вони сприяють адаптаційним процесам дитини в новому для нього

середовищі. Вони часто є інструкцією самообслуговування дитини, демонструють дорослі моделі поведінки та життя дітей, відтворюють сімейні стосунки, зв'язки між окремими членами сім'ї, між однолітками на основі дружби [63, с. 131]. .

Основним складником, підґрунтям літератури для дітей вважають фольклор, якому властива висока художня і етнопедагогічна культура, багатство жанрів і форм. Тексти, зорієнтовані на дітей, можна знайти в українських першодруках, зокрема це «Азбука» Івана Федорова, та в напрацюваннях М. Шашкевича, О. Духновича, Т. Шевченка, Л. Глібова, Олени Пчілки, І. Франка, Б. Грінченка, М. Коцюбинського, С. Васильченка, В. Винниченка та багатьох інших. У радянський період – це були твори І. Багмута, В. Малика, В. Нестайка, В. Симоненка, М. Вінграновського, С. Дзюби, сьогодні – Л. Костенко, Е. Андіївської та ін.

Неоднозначно літературознавці трактують поняття «дитяча література».

«Дитяча література – усна і писемна словесність, творена дітьми» [12, с. 282]. До неї належать різні жанри фольклору (лічилки, дражнилки, ігрові пісні та ін.), а також перші спроби пера юних початківців (поезія, проза тощо), опубліковані в періодиці для дітей («Соняшник», «Барвінок», «Малютко», «Однокласник» та ін.) чи в колективних збірниках на зразок «Первоцвіту»

«Дитяча література – література, творена безпосередньо дітьми» [8, с. 6].

Тоді як Л. Сердюк вважає, що дитяча література – «художні, наукові, науково-популярні твори, написані для дітей. Найчастіше в це поняття включаються також твори «дорослої» літератури, що назавжди увійшли в коло дитячого читання. Дитяча література це та література, що відповідає рівневі знань, життєвому досвіду, психологічному розвитку дитини й має відповідну тематику й поліграфічне оформлення. Специфіка дитячої літератури зумовлюється віковими особливостями читачів, адресується дітям

певних вікових груп... Цей поділ умовний, тому не завжди можна провести вододіл між віковими групами» [11, с. 149]. Для кожної з вікових груп, зазначає авторка енциклопедичної статті, твори мають свої особливості і відповідну тематику: для молодшого та середнього дошкільного віку – казки, маленькі вірші, книжки-малюнки на теми навколишньої дійсності; для старшого дошкільного і молодшого шкільного віку – казки про тварин, байки, вірші й оповідання класиків і сучасних письменників.

Як зауважує В. Кизилова, функції літератури для дітей зумовлені етапами ініціації людини (ініціація – звичай, що був поширений у первісних і традиційних суспільствах народів світу, суть якого полягає у переведенні юнаків і юнок у дорослі вікові класи. Ініціація мала на меті підготовку підліткового покоління до виробничого, суспільного, шлюбного і духовного життя в межах своєї групи; «сакралізоване посвячення, перехід індивіда з одного статусу в інший, його втаємничення в певне замкнуте коло, обряд, що узаконює таку метаморфозу» [12, с. 421]). Твори для дітей сприяють пізнанню світу. Твори для підлітково-юнацької аудиторії допомагають пізнати себе, навчитися розуміти свої емоції і вчинки. У процесі їх самостійного читання адресат лишається наодинці зі світом книги, її героями, подорожуючи з якими він накопичує свій емоційний досвід [8, с. 9].

Автор твору для дітей виступає своєрідним транслятором інформації, поведінкових моделей, світоглядних орієнтирів і водночас каталізатором дитячої свідомості, а його книга – канал, засобами якого читач отримує інформацію, індикатор розвитку особистості, її естетичної й емоційної сфери. Тому цілком природним у творчості для дітей та юнацтва постає врахування особливостей дитячого сприйняття, проникнення в його внутрішній світ засобами мистецтва слова.

Специфічні особливості художньої творчості для дітей, зумовлені, з одного боку, дитиною та її природою, з іншого – особливим хистом письменника. Категорія «дитинство» – це той важливий концепт, що ідентифікує письменника на теренах літератури для дітей. Ним визначається

повнота внутрішньої злитості суб'єкта й об'єкта, співвіднесеність автора й того, що ним зображується, незалежно від того, дитячий це чи дорослий світ, світ тварин чи речей [8, с. 9].

Література для дітей зумовлена специфічною комунікативно-психологічною адресністю, особливістю рецепції, що провокує формування жанрових систем, твори яких успішно діалогізують з читачем, є маркерами «читабельності» (динамічний сюжет, композиційна довершеність, яскраві самодостатні характери персонажів) й водночас віддзеркалюють суспільно-психологічні, культурні трансформації, успішно адаптуються до реалій розгерметизованого соціуму [8, с. 9].

На різних підходах і розуміннях дитячої літератури в суспільстві акцентувала і В. Вздутьська. «Уявлення про дитячу літературу – літературу, написану дорослими для дітей, – змінні. Із плином генерацій, літературних стилів, освітніх стратегій, офіційних ідеологій, зі світоглядними зламами і трансформаціями змінюються і наші бачення дитячої літератури та очікування від дитячої книжки» [4].

Якщо перші книги для дітей містили псалми, церковні гімни, колядки, примовки, прислів'я, народні думи (наприклад, «Граматики» П. Куліша, 1857 р.), то згодом у щомісячному дитячому журналі «Молода Україна» (за редакцією Олени Пчілки, 1906–1916 рр.) уже публікувалися художні твори Лесі Українки, Бориса Грінченка, Олександра Олеся, Максима Рильського та інших. Далі все йшло від малих літературно-фольклорних жанрів і до оповідань та повістей.

«У наш час, – зауважує В. Вздутьська, – у програмі сучасної української школи маємо невпорядковану еkleктику. Вона поєднує застарілі та сучасні наративи різного естетичного рівня, і це дуже точно відтворює процес хаотичних трансформацій у системі освіти та дитячій літературі» [4] (див. «Еkleктика – механічне поєднання в одному творі різнорідних, суперечливих, органічно несумісних жанрово-стильових елементів,

відсутність оригінальності, самостійності. Небажана в класичній літературі, еkleктика вважається виправданою у просторі постмодернізму» [12, с. 318]).

Вивчення ідеологій та образів дитячої літератури – справа науковців, теоретиків дитячої літератури. Результати їхнього аналізу мають впливати на теорію, методологію та практику освіти. Тому ті чи ті запити на ринку дитячої літератури має формувати освіта.

Отже, на думку В. Вздольської, «найкращі зразки книжок для дітей – це література високої художньої вартості, що незалежно від жанру прагне показувати життя комплексно, а персонажів – глибоко і багатогранно. Це література, яка через співпереживання прагне розвивати в дітях емпатію, допомагати в самопошуках та культурній ідентифікації. Це література, яка активізує із дитиною діалог і допомагає їй намацати можливі стратегії виходу з тих чи тих ситуацій. При цьому така література поважає плюралізм, уникає дискримінації і спонукає розвивати здоровий, скептичний погляд на речі» [4].

Однак зараз цей апробований світовими практиками механізм наразі належним чином не працює. На наших очах у галузі дитячої літератури і книговидавництва для дітей відбуваються досить хаотичні, бурхливі зміни, але – лишаються неосмисленими і непроговореними. Причина – кардинально різне розуміння дитячої літератури, її функцій і меседжів не просто серед представників різних генерацій чи «хвиль», а й серед представників однієї генерації, що мають різні читацькі потреби й уявлення.

1989 рік у Польщі став новим переломом у розвитку літератури для дітей та молоді. Політична трансформація гарантувала свободу творчості та ліквідувала колишню обмеженість у висловленні власних поглядів та пропонує різні форми літературного вираження, тобто різні жанри.

Саме література для дітей, зокрема казки, дозволяє дивитися на складну ситуацію з відстані та з перспективи, зменшують тривогу і страх, навчає позитивного мислення, зміцнює самооцінку, сприяє вираженню пригнічених почуттів і емоцій, показує шляхи вирішення проблем і

конфліктів, формує ставлення до навколишнього середовища, стимулює водночас пізнавальну, емоційну та моральну сфери.

Казки покликані запобігти страхові або зменшити його, дещо применшити відчуття покинутості, втрати, розлуки з рідними (якщо це є в житті дитини), підтримати за умови якихось глузувань, запобігти страху темряви, госпіталізації, болю, тілесних ушкоджень, конфліктів у родині, у шкільному колективі тощо [61, с. 188].

Література – це суттєвий чинник у процесі виховання і соціалізації. Тому більшість батьків сьогодні спрямовують увагу дітей на твори, написані в минулому столітті, що зумовлено як неоднозначністю і неоднорідністю сучасної літератури, так і їхніми власними дитячими уподобаннями, можливо, навіть бажанням повернутися у власне дитинство бодай з допомогою творів, які колись приносили радість і задоволення. Сучасна дитяча література стає загальнолюдською, без кордонів, адже коли література «хороша», її читають і діти, і дорослі.. Мабуть, цим аспектом і зумовлена популярність у Польщі творів для дітей Ванди Хотомської.

Г. Вішняк зазначає, що питання поетики і жанрів у дитячій літературі не таке, як у сфері високої, художньої літератури (у цій класифікації дитяча література є четвертою, після народної та популярної). Це не означає, що вона гірша. Розбіжності зумовлені насамперед відмінностями в техніці письма та різницею в оцінці літературних явищ, а тому дослідники наголошують на недоречності використання однакових критеріїв при оцінюванні творів цих різних літератур. Надзвичайно складними є питання, пов'язані зі спробами визначити жанри окремих дитячих творів (наприклад, один і той само дитячий вірш може бути й ліричним віршем, казкою, байкою, оповіданням тощо). Таким чином, ми мали б справу із синкретизмом жанрів у сучасній дитячій поезії [86].

Вірші для дітей – галузь літературної творчості, яка виділяється відносно чіткою категорією адресата. Поезією для дітей вважаються лише твори, призначені для дітей. Зазвичай домінуюча в літературі естетична

функція видозмінюється в дитячій поезії на користь ігрової, яка в різних формах супроводжується дидактичною функцією. Фатична функція експресивна: встановлення та підтримка контакту між юним реципієнтом та оповідачем чи посередником читання.

У дитячій поезії найбільшою популярністю користуються жанрові форми у віршах із привабливим сюжетом або анекдотичною ситуацією. Згідно з класифікацією польського історика літератури Я. Чесліковського, найприйнятнішими формами поезії для дітей є ті, що мають еквіваленти у фольклорі: колискові пісні, віршики-лічилки, забавлянки, скоромовки тощо. Вірші для дітей повинні постійно ускладнюватися, трансформуватися, починаючи від найлегших, найпростіших форм і до складніших – багатострофних віршів, пісень, навіяних фольклором, казок тощо [37].

Віршована казка, у якій висвітлюються моральні проблеми, описуються людські погляди, вади, недоліки, звичайні ситуації і закономірності суспільного життя – один з найпоширеніших жанрів дидактичної літератури. Завдяки своїй дидактичній цінності (чітко визначена мораль, корисність істин) і доступності форми (невеликий обсяг) твори цього жанру з'являються від початку розвитку дитячої літератури до наших днів. У казці зазвичай виділяють два піджанри: казку чарівну, тобто казку, і казку про тварин.

Отже, для особистісного розвитку дитини характерні якісні й кількісні зміни, різноспрямованість, взаємопов'язаність, інтегрованість, нерівномірність, гетерохронність, пластичність, суперечливість тощо, фундаментальне значення у цьому процесі відіграє художня література як основне джерело задоволення пізнавальних, інтелектуальних та естетичних потреб [17, с. 108]. Проте через падіння інтересу до читання як у дітей, так і в дорослих існує потреба популяризацілізації художньої літератури, особливо дитячої. А це можна зробити лише з допомогою цікавих і захопливих текстів відомих авторів, із-поміж яких варто виокремити відому польську письменницю, на творах якої виросло не одне покоління, – Ванду Хотомську.

1.2. Творчий доробок Ванди Хотомської як об'єкт наукових досліджень

Ім'я Ванди Хотомської відоме кожному поляку – і дорослому, і зовсім маленькому. Її творчість назавжди увійшла в історію літератури для дітей. «Це ліричний витвір сучасного світу, універсальний і позачасовий, архетипний і звичайний, серйозний, але з усмішкою, а головне – польський, і не лише через мову, якою вона написана, але передусім через цінності, які є її джерелом і силою» [49, с. 106].

Письменниця не використовує вигаданих тем і мотивів, не розповідає про принцес з екзотичних країв, а змальовує характери, предмети і символи, близькі польській дитині, описує дружні стосунки і повсякденні ситуації, на що інші автори можуть не зважати. Проте саме те, що найближче дитині, краще усвідомлюється, розуміється.

Отже, творчість Ванди Хотомської є цікавою як для тих, хто просто її читає, так і для тих, хто її досліджує.

Б. Гаврилюк (Barbara Gawryluk) 2016 року описала біографію В. Хотомської, подаючи її як авторку понад двохсот книг, тисяч віршів, сотень пісень, театральних п'єс, кабаре та радіоп'єс. «Королева польської літератури для дітей, беззаперечний авторитет, надзвичайний талант, майстер римування, розповіді, забавлянок, Ванда Хотомська не тільки доводить, що їй нема чого приховувати, а й нагадує читачам, із чим боролися письменники в похмурі сталінські часи, як боролися з цензурою, як гумор і посмішка дозволяли їм виживати в гнітючій дійсності» [41]. У книзі авторка подає розповідь письменниці про своє воєнне виховання, абсурди Польської Народної Республіки, свою дружбу з Мироном Білошевським (Miron Białoszewski), мандрівне життя, шлюби та своїх найважливіших літературних героїв. Усе це передано з особливою правдивістю, дотепністю та повагою до читачів. Крім того, книгу доповнено надзвичайно багатим фотоматеріалом, який брали навіть із приватного архіву письменниці [41].

2015 року під редакцією М. Чаплицької-Єдліковської (Maria Czaplicka-Jedlikowska) вийшло друком зібрання статей педагогів, мовознавців, літературознавців і музикознавців, присвячених творчості Ванди Хотомської, яка протягом тридцяти років співпрацювала з відділом креативної освіти для дітей та відділом ранньої шкільної освіти в складі Інституту педагогіки на факультеті педагогіки та психології Університету Казимира Великого в Бидгощі. Автори оцінили внесок письменниці у педагогічну науку та вплив її поезії на свідомість читачів, зокрема дітей [38].

У колах дослідників дитячої культури і психології неодноразово висловлювалася необхідність інтеграції наукової діяльності, що стосується дитини як одержувача і водночас ретранслятора певної освітньо-виховної діяльності. На ці потреби жваво відповідають автори низки праць, уміщених у збірнику наукових статей «Dziecko – język – tekst». Як пише його рецензент тому, професор Ядвіга Ковалікова, «тріада, що міститься в назві, є також структурною віссю всього макротексту» [79].

У згаданому томі на міждисциплінарному рівні описано питання культурного розмаїття дитячого світу, висвітлено його з багатьох ракурсів: психологічного, терапевтичного, лінгвістичного, літературознавчого, текстологічного та дидактичного. Його зміст складають описи мовних здібностей дитини як творця й реципієнта літературних і нелітературних повідомлень; роздуми про вербальні та невербальні коди, характерні для «четвертої літератури», про питання інтертекстуальності в текстах для дітей та юнацтва, про використання металітературного дискурсу, пародії та гротеску. Іншим напрямом розгляду, окресленим дослідниками, є підтримка розвитку дитини через дидактичні заходи на всіх рівнях освіти.

«Автори окремих праць як описують конкретні явища, так і спостерігають і пояснюють процеси їх становлення», – продовжує рецензент. Його цінність полягає в протистоянні різноманітних дослідницьких установок, аналізі часто різних поглядів на одні й ті самі питання. Окремі

статті присвячені ролі віршів для дітей, зокрема й В. Хотомської у процесі всебічного розвитку дитини [79].

Особливої популярності у кінці ХХ ст. в польській дитячій літературі набуло зібрання віршів В. Хотомської «Jasełka», де було запропоновано сценарій різдвяної інсценізації, яку використовували організатори великодніх свят для дітей. Письменниці вдалося поєднати польські старі різдвяні традиції із новими віяннями, сприйняттям сучасних дітей. У збірці поряд зі сценарієм вміщено вірші, ноти, що полегшує організацію театральних вистав для всієї родини і викликає незабутні враження [28].

Дж. Папужинська (Joanna Papuzińska) пише про Ванду Хотомську насамперед як авторку віршів для дітей – поетесу, яка говорить «неординарно». «Веселі віршики зачіплюють, смішать, смішать – тож, слухаючи, як Ванда Хотомська їх розсипає на зустрічах, дехто (і навіть багато хто) думає собі: що це за мистецтво, що це за робота – так морочитися?» [64]. Також згадує в книзі про вірш «Kurcze blade», який багато дослідників і просто читачів вважають тривіальним, надто спрощеним (аналіз цього вірша пропонуємо у наступному розділі).

Цікавим і змістовним вважаємо останнє інтерв'ю з письменницею, взяте Д. Субботко (Donata Subbotko). Саме їй В. Хотомська сказала, що «казки повинні вчити хлопчиків чуйності, а дівчаток – сили. І незалежності – незалежно від статі» [75]. Навіть на схилі життя письменниці перечитувала біографії Яна Бжехви і Юліана Тувіма, із яким була знайома, незважаючи на велику різницю у віці. Отже, таки не даремне її стиль постійно порівнювали зі стилем цих авторів і називали «Бжехвою і Тувімом у спідниці» [82].

З лінгвістичного погляду вартою уваги є праця С. Адамчикової (Zofia Adamczykowa), присвячена фразеології та пареміології, які письменниця використала у віршах [21], бо саме у фольклорі (зокрема прислів'ях, приказках, фразеологічних одиницях, примовках, казках тощо) зберігається народна мудрість, віддзеркалюються етнічні цінності й ідеали будь-якої лінгвокультурної спільноти. Фразеологізми і паремії посідають чільне місце

у мовленні багатьох людей, тому розвивати цей пласт лексики у мовленні людини необхідно. І отим дидактичним джерелом, яке допомагає поповнювати словниковий запас з дитинства, звісно, є вірші для дітей, які найлегше запам'ятовуються. С. Адамчикова зазначає, що прислів'я наявні в усіх жанрах художньої літератури, вони є невід'ємним елементом, бо використовуються з дидактичною метою, непомітно виховують позитивні якості в дітей, що особливо цінне [21].

Особливості інтерпретації образу родини у творах В. Хотомської проаналізувала Д. Ястребська-Голонка (Danuta Jastrzębska-Golonka), виділивши низку концептів, конотовані семантичні поля яких створюють мовну картину родини. Науковиця, зокрема, виділила такі групи образів: 1) архетипні члени сім'ї; 2) описові поняття і дефініції; 3) поняття, пов'язані з відсутністю сім'ї; 4) сімейні звичаї та традиції; 5) вищі універсалії, що оцінюють сім'ю в реальному і метафоричному розумінні; 6) символи, що характеризують образ сім'ї в її реальному і переносному значенні; 7) поняття, пов'язані з навчанням і вихованням, що здійснюються в сім'ї [49, с. 125–127].

Поезія Ванди Хотомської навчає юних читачів, дає їм поради, як жити розумно, що цінувати, а що відкидати – як завуальовано, метафорично, з використанням символів та асоціацій, так і прямо, нагадуючи діалог автора з дитиною. Однак, незалежно від прийнятої форми, вона не моралізує, не вчить «по-дорослому», вона може зламати жорсткі шаблони спілкування з дитиною та стереотипи її сприйняття.

Д. Ястребська-Голонка робить висновок, що поетеса не ідеалізує ні батьків, ні дітей, а змальовує картину щасливої і справжньої родини, сповненої любові, взаєморозуміння, толерантності, усвідомлення необхідності особистого, автономного простору як для дітей, так і для дорослих. Образ, закладений у творах, вписаний у насичену систему цінностей, викликаний універсальними культурними символами та поетичними метафорами, серед яких переважає глибока прихильність до

батьківщини та польської культури. Водночас важливу роль для сімейної злагоди, гармонії відіграє гумор, пригоди і веселощі, адже це об'єднує родину [49, с. 127].

Про виховне значення давньої лексики в історико-культурному контексті на прикладі «Legend polskich» писала Б. Бурська-Ратайчук (Beata Burska-Ratajczyk). Мова йде про лексику, сфера використання якої обмежена, оскільки вона характеризується майже повністю зниженою лексичною сполучністю. Здебільшого ці лексеми не мають статусу повноцінних мовних одиниць, проте вони зберігаються в пасивному мовленні поляків. Для стилізації тексту таку лексику Ванда Хотомська використала у своїх легендах [27].

З лінгвістичного погляду творчість В. Хотомської також досліджувала К. Хробак (Katarzyna Chrobak), зокрема порівнювала особливості вираження мовної картини світу в поезіях авторки та М. Білошевського; зосередилася на тематично-лінгвістичних аналогіях у творчості Ю. Тувіма, Я. Бжехви та В. Хотомської, яка була своєрідною спадкоємицею стилю Тувіма і Бжехви [32].

Частково творчість В. Хотомської в якості ілюстративного матеріалу обрала Г. Вішняк (Gabriela Wiszniak), описуючи особливості змалювання світу тварин у поезіях для дітей. Зокрема, авторка праці звертає увагу на особливу роль такої літератури в житті будь-якої людини. «Пригоди з поезією ніколи не закінчуються. Починається це в дитинстві – тоді найлегше сприймати гумор, знайти співчуття до хворого кошеняти. Почуття, які супроводжують перші разом прочитані тексти, не відрізняються від переживань, які супроводжують дорослу поезію. Сміятися над качкою-дивачкою так само весело, як сміятися над найсмійнішою епіграмою, сумувати над знищеним ведмедиком так само трагічно, як після втрати коханої людини.

Діти схожі на літературних героїв. Їхні особливості, проблеми та інтереси можна знайти і в казках про тварин, оповідання у віршах не тільки

допомагають дітям краще пізнати навколишній світ, а їй батькам краще зрозуміти проблеми чи страхи, які мучать їхніх дітей» [86].

Авторка праці присвятила значну увагу традиційним образам тварин на основі дитячої поезії в тогочасних віршах, пошуку відповідників у літературній традиції, насамперед на основі алегоричних казок. Крім того, проаналізувала особливості змалювання свійських та лісових птахів, які найчастіше виступають головними героями в дитячій поезії та класичній алегоричній казці.

Як відомо, Ванда Хотомська відома як авторка великої кількості дитячих пісень, тому їй знаходимо статті, присвячені саме її музичним творінням. До прикладу, І. Хила-Шипулова (Irena Chyła-Szypułowa) зосередилася на таких поезіях, як «Muzyka pana Moniuszki», «Muzyka pana Szymanowskiego», «Tańce polskie», «Hej, na wysokiej połoninie», «Kolędy», «Jasełka» [36].

Книгу спогадів про Ванду Хотомську написала Б. Гаврилюк (Barbara Gawryluk), зауваживши, що «коли моє покоління починало свою пригоду з самостійного читання, воно, безумовно, пам'ятає «Dzieci pana Astronoma», або «Czarną krowę w kropki bordo», або «Tadka Niejadka». Крім того, були коротенькі книжки із серії «Poczytaj mi mamo» та численні вірші в дитячих журналах» [41]. Водночас авторка спогадів показала, який характер треба мати, щоб писати такі позитивні тексти в такій сірій повоєнній дійсності.

Традиційно дуже цікавим моментом є спогади про Мирона Білошевського. Разом із ним Ванда Хотомська написала вірші для дітей, які публікувалися в «Świerszczyk» і «Świat Młodych» під псевдонімом «Wanda Miron». З книжки ми дізнаємося, якими були їхні взаємини, чим вони займалися, у яких умовах жили та як приборкували цю важку реальність у сталінську добу.

Про Ванду Хотомську як найвірнішу ученицю й літературну спадкоємицю Яна Бжехви писали й інші автори [62], які стверджували, що авторка відображала дитячий світ як через чарівне скельце, чому сприяє гра

зі значеннями і звучанням слів, семантичні трансформації звичайних лексем, особливе місце словосполучення та приказки.

Ліричними суб'єктами у творах Ванди Хотомської є не лише люди різного віку, а насамперед тварини, рослини, предмети повсякденного вжитку, атмосферні явища тощо, тому й можна виділити низку мотивів, із-поміж яких: мотив світ навпаки (*świat na opak*), мотив свята фантазії; мотив рефлексії з природою; тема творчого перетворення дійсності; музичний мотив; мотиви колисанки, забави й дитячого фольклору; мотив веселих звуків; тема гри звуків, словотворення, гри слів; прихованих значень слів [62, с. 197–202].

Твори Ванди Хотомської, мабуть, формувалися всупереч тому, що відбувалося в Польщі того часу. Вони були сповнені радості та оптимізму. Поетеса ретранслявала все, що потрібно дитині для розвитку уяви. Крім того, її книжки були збагачені ілюстраціями графічних дизайнерів, які сьогодні є прикладом для наслідування. Досить згадати Дж. М. Шанцера, Б. Бутенка чи Едварда Лучина.

Проза та поезія – лише частина мистецької діяльності Ванди Хотомської. Не можна забувати про пісні для гурту «Gawęda» чи сценарії телевізійних програм. Найвідоміший – культовий «Яцек і Агатка».

Відносно молоде покоління польських дітей виховувалося на текстах її доньки – тітки Клотки, тобто Єви Хотомської.

Книга «*Nie tam nic do ukrycia*» – щось середнє між біографією та спогадами. Б. Гаврилюк, розмовляючи з Вандою Хотомською, спирається на слова відомої поетеси та на те, що вона мала у своєму приватному архіві. Крім того, є твердження про Ванду Хотомську, цитовані Богданом Бутенком (Bohdan Butenko), Джоанною Олех (Joanna Olech), Гжегожем Лещинським (Grzegorz Leszczyński), Джоанною Папузінською (Joanna Papuzińska), Гжегожем Касдепке (Grzegorz Kasdepka) та її дочкою Евою Хотомською. Виявляється, Ванда Хотомська виховала не лише реципієнтів своєї творчості, а й покоління наступних письменників. Вона показала їм, як працювати та

спілкуватися з дитиною, як отримувати від цього задоволення та енергію [41].

Найвимогливішими адресатами є молодші, але біографія відкриває сумну картину того, як сьогодні ставляться до авторів, які пишуть для дітей. Ми бачимо, що їх не цінують, вони десь на маргінесі. Незважаючи на те, що важливість того, що читають молоді, продовжує наголошуватися, автори не можуть заробляти на життя лише пишучи для дітей.

Читаючи спогади, можна неодноразово посміхнутися, адже письменниця володіє даром весело розповідати історії. Вона також не забуває про найскладніші справи, але може говорити про те, що болить на відстані. Б. Гаврилюк, спілкуючись із Вандою Хотомською, представила достовірний портрет, адже зуміла передати її характер, не забувши про її вади [41].

Завдяки книзі стає зрозумілим, що творчість Ванди Хотомської полюбилася багатьом поколінням поляків. Вона була сповнена енергії та терпіння. Її гумор і оптимізм вплинули на інших і змусили всіх дивитися на Хотомську, як на картину. Адже недаремно її нагородили орденом Усмішки, до чого вона сама доклалася. Без Ванди Хотомської польська дитяча література сьогодні не була б такою [41].

1.3. Життєвий і творчий шлях Ванди Хотомської

Ванду Хотомську часто називають однією із найбільш відомих польських поетес, які писали для дітей. На її віршах виросло кілька поколінь поляків. Незважаючи на те, що перші її вірші видрукувані понад пів століття тому, вони і до сьогодні радують дітей та їхніх батьків. Поетичний доробок авторки є частиною польського культурного коду, адже вірші «Sześć kucharek» і «Dziurki w serze» знає майже кожен поляк.

Ванда Марія Хотомська народилася 26 жовтня 1929 року у Варшаві. Початкову і середню школу закінчила там само. Згідно зі спогадами самої Ванди її дитинство було щасливим, що й сприяло її становленню як дитячої письменниці.

Батько Ванди до війни був власником великої транспортної фірми, тому сім'я була досить заможною. Читати майбутня поетеса навчилася у 4 роки. У ранньому віці під впливом балади А. Міцкевича «Powrót taty» написала власний вірш про батька, який дуже любив риболовлю, а мати його часто розшукувала на берегах Вісли. Вірш батько недооцінив, бо вважав, що Ванда повинна продовжити його справу, а не захоплюватися літературою.

Друга світова війна принесла горе і втрати для всієї Європи. Одразу після війни померла мати Хотомської, батько втратив своє підприємство, одружився вдруге, донька віддалилася від нього. Проте довгий час їй доводилося приховувати своє походження з політичних мотивів.

Навчалася на суспільно-політичному факультеті та факультеті журналістики Академії політичних наук у Варшаві. Разом із Мироном Білошевським (Miron Białoszewski), польським поетом, прозаїком, драматургом і театральним актором, публікувала вірші в тижневику «Świerszczyk» (журнал для дітей шкільного віку, який видається у Варшаві з 1945 р.), підписуючись псевдонімом «Wanda Miron». Саме Мирон підтримав Ванду, коли її звільнили з роботи через донос колеги щодо довоєнної власності батька. З М. Білошевським вона дружила протягом усіх років.

Незважаючи на різні труднощі, Ванда Хотомська належала прогресивної молоді, так званих 'bikiniarze' (людей, які намагалися стильно й гарно одягатися, бути завжди в центрі уваги).

1949 року дебютувала в тижневику «Świat Młodych» – молодіжному часописі, який виходив протягом 1949–1993 рр.; 1958 р. видала першу збірку віршів *Tere fere*. Загалом поетеса написала понад 200 книг, близько тисячі віршів і майже сотню пісень. Кажуть, що коли в одному інтерв'ю Хотомську запитали, чи є в історії світової літератури книга, яка б застала Ванду

пошкодувати, що не вона її автор, письменниця відповіла, що є, і це – Біблія. Проте її твори завжди мали попит. Працювала вона багато і з задоволенням, писала переважно вечорами й ночами, здебільшого від руки.

Ванда Хотомська була відомою не лише як автор поезій та пісень, але також як сценарист легендарної телепрограми для дітей «Jacek i Agatka» (1962–1973), який побив рекорди популярності як перша серія дитячих казок на ніч, показана на польському телебаченні з 1962 року, що важливо, протягом усіх десяти років. Це своєрідний аналог передачі «Вечірня казка». Героями передачі були дві ляльки – круглі дерев'яні голівки а пальцях ляльководів. Програма була надзвичайно популярною в Польщі, тому виробники різних товарів почали використовувати Яцека і Агатку як торгові марки, поміщаючи їх на посуд, іграшки, лампи, мило тощо; крім того, іменами цих персонажів у Польщі часто називали дитячі садочки.

Свого часу цим проєктом навіть зацікавився Владислав Гомулка, польський партійний і державний діяч, генеральний секретар ЦК Польської робітничої партії у 1943–1948 рр., Польської об'єднаної робітничої партії в 1956–1970 р. Щоправда, за спогадами письменниці, епізод був не зовсім приємний (після того, як Яцек і Агатка створили «Клуб веснянкуватих», її звинуватили у насмішках над людьми з певними вадами), проте все закінчилося добре. З часом програму закрили, заявивши, що її формат вичерпано [58].

Була членом Товариства польських письменників і Головою правління Польської фундації дітей та молоді.

Ванда Хотомська стала лауреаткою ордена «Усмішка» (Order Uśmiechu, 1969), натхненник заснування якого була сама письменниця. 1976 року її працю «Drzewo z czerwonym żaglem» було додано до Міжнародного почесного списку ІВВУ («List Honorowej IBVU» – міжнародний перелік найкращих книг для дітей).

2003 року вона була названа Почесним громадянином міста Слупськ та Почесним громадянином міста Згеж. 2007 року Ванда Хотомська святкувала

«Вандалію», тобто 30-річчя своєї діяльності. З цієї причини місто Познань на знак подяки подарувало Ванді Хотомській Велику печатку міста. 2013 року стала лауреаткою спеціальної премії «Super Koziołka za całokształt twórczości» за кращі книги для маленьких дітей.

Померла письменниця 2 серпня 2017 р., похована на цвинтарі Повонзкі у Варшаві [83; 84].

Почавши читати з чотирьох років, Ванда рано дізналася про творчість Корнелія Макушинського, Яна Бжехви та Юліана Тувіма і вирішила для себе, що вона повинна теж щось написати таке ж, як і вони. Зрештою, їй це вдалося, що визнають у культурних колах.

Польський письменник Гжегож Каспедке (Grzegorz Kasdepke) писав, що «Ванда Хотомська – це перша дама літератури для дітей», зауважив, що вона більше була зацікавлена в тому, щоб розкривати і розвивати дитячу свідомість, ніж просто їх чогось вчити. Читачі В. Хотомської вирости і виростуть розумними людьми, які цікавляться довкіллям і вміють нестандартно мислити [51].

У поетеси було глибоке почуття власної гідності. Вона ніколи не залишала автографів на звичайних листках паперу, таким чином вчила читачів поважати працю письменника.

Хотомська ніколи не писала для дорослих. Вона добре розуміла: дитинство – найскладніший період життя людини, коли вони відкриває собі світ, населений дивовижними істотами, від яких не знаєш, чого очікувати. Дитина все переживає вперше і до всього ставиться максимально серйозно, адже на її долю випадають перші прихильності, перша дружба, а іноді і перше кохання, перше «не можна» і перше усвідомлення власної тлінності. Тому весь свій талант Хотомська віддала дітям, включаючи тих, хто давно вийшов із дитячого віку.

Ванда Хотомська завжди стверджувала, що писати треба просто і дотепно, пам'ятаючи, що діти розумні і все розуміють, відчувають. Тому творити літературу для дітей дуже складно, оскільки необхідно враховувати

низку факторів: вікову категорію, зацікавленість темою, інтереси дітей, естетичні й етичні запити, доступність, доцільність використання тих чи інших художніх засобів. Водночас така література повинна мати подвійну рецепцію – спрямована як на дитину, так і на дорослого, бо лише при такому взаємозв'язку вона буде приносити користь і бути популярною. Усе це можна знайти у творчому доробку Ванди Хотомської.

2. ОСНОВНІ МОТИВИ ВІРШІВ ДЛЯ ДІТЕЙ ВАНДИ ХОТОМСЬКОЇ

При класифікації літературних творів виділяють поезію – лірику як жанр мовлення, що характеризується віршованою формою, зв'язним текстом, на відміну від прозової. У поетичних творах (хоча зустрічається і в інших формах вираження, наприклад, у прозі) реалізується переважно поетична функція мови (привернення уваги реципієнта до побудови самого висловлювання, до звучання звуків, сполучення слів, метафори тощо) та експресивна функція (емотивна), що полягає в приверненні уваги адресата до переживань і емоцій ліричного суб'єкта. Це виражається через свідомо відібрані мовні засоби, наприклад, знаки оклику, зменшувально-пестливі слова, вигуки тощо. Вірші також служать для привернення уваги до самої мови та її особливостей (метамовна функція). Вірші для дітей мають дидактично-розважальний, дидактично-ліричний, розважально-ліричний характер [62, с. 194].

2.1. Основні мотиви поезії для дітей у віршах В. Хотомської

У неї можна знайти майже всі літературні мотиви, присутні в сучасній поезії для дітей. Особливу увагу на них зосередили К. Новак-Ключинський (K. Nowak-Kluczyński), К. Слупська (K. Słupska), К. Кушак (K. Kuszak), Е. Замойська (E. Zamojska), К. Кабачинська-Лучак (K. Kabacińska-Łuczak), виокремивши такі найбільш продуктивні [62, с. 197–202]:

– тема світу «з ніг на голову», світ навпаки, світ з іншого погляду, наприклад, у вірші «Chłopak na opak»:

Mieszka w Opaczu zmyślony chłopak,

Wszystko co robi, robi na opak:

W nocy szuka słońca,

Listy pisze od końca (...) (Chotomska, 2014).

Світ навпаки (*świat na opak*) в поезії – це світ перевернутих пропорцій, нереальних властивостей предметів і можливостей людей і тварин. Це світ з іншого погляду, проти законів фізики та природи. Такі мотиви можна знайти і в інших поетів того часу;

– мотив світу фантазії, наприклад, у вірші «*W ślimakowie*»:

Śniło mi się, daję słowo,

Śliczne miasto Ślimakowo.

A w tym mieście Ślimakowie

Każdy nosił dom na głowie (...) (Chotomska, 2014a).

Дитяча уява і схильність до фантазування стало натхненням такої тематики;

– мотив рефлексивного (романтичного) милування природою та навколишнім світом наприклад, у вірші «*Pan Kwiecień*»:

Chodzi Kwiecień po świecie

W folkowym berecie

Z czarodziejską pałeczką w kieszeni.

Za pomocą pałeczki

W ciągu małej chwileczki wszystkie rzeczy potrafi odmienić.

Koniom skrzydła doczepia,

Krowę zmieni w fortepian (...) (Chotomska, 2012).

У цьому прикладі ліричний суб'єкт дивується світу, помічає і викриває його красу, швидкоплинність та унікальність;

– мотив творчої трансформації дійсності у вірші «*Gdyby tygrysy jadły irysy*»:

Gdyby tygrysy jadły irysy,

Toby na świecie nie było źle,

Bo każdy tygrys

Irys by gryzł,

A mięsa wcale nie (...) (Chotomska, 2012).

Вірші цього типу відповідають потребі дитини дивуватися. Зміст дитячої уяви вловлюється в поезиці своєрідної нісенітниці і виражається в описі багатьох незвичайних ситуацій, потенційно залежних від виконання однієї або кількох умов;

– музичний мотив у вірші «Nutki»:

W grubym fortepianie

Siedem nutek ma mieszkanie:

do-re-mi-fa-sol-la-si.

Po klawiszach w tył i w przód

Co sił biega siedem nut:

do-re-mi-fa-sol-la-si (...) (Chotomska, 2014a)

Музика надихає поетів, музика надихає дітей;

– мотив колискових пісень у вірші «Kołysanka dla baranka»:

Śpi kudłaty baranek

Zwinął się w obwarzanek.

Śpij, baranku, na sianku

Snem ciepłutkim od mleczka,

Utulila cię do snu

Twoja mama owieczka (...) (Chotomska, 2012).

Тут домінує ліричний зміст, а їхня мета – заспокоїти та приспати дитину;

– тема забави та дитячого фольклору у вірші «Zgaduj-zgadula»:

(...) Zgaduj-zgadula! – Urszula na to –

Zgaduj zagadula, a zgadnąć łatwo (...) (Chotomska, 2014a)

Тут ми маємо відсилання до їхньої жвавої, спонтанної творчості дітей у формі віршиків, віршиків;

– мотив легенди та народної казки у вірші «Koziołki Pana Zegarmistrza»:

Żył kiedyś Zegarmistrz w domku pod Poznaniem,

Co miał dwa koziołki i jedno mieszkanie (...)

Choć to wszystko dawno bardzo się zdarzyło,

Koziołki do dzisiaj bodą się aż miło (...) (Chotomska, 2003).

Ця тема є спробою зафіксувати важливий зміст, який формує почуття культурної належності. Завдяки формі смішного вірша національна ідентичність передається з покоління в покоління і краще усвідомлюється;

– тема веселих звуків у вірші «Piegża»:

...ledwie otworzy dziób, słysząc:

tje... tje... liup...liup!... (...) (Chotomska, 2013)

– тема гри зі звуками (звуконаслідувальні вірші) у вірші «Kłopoty z R»:

Był sobie chłopiec Julek,

Co nie wymawiał „r” w ogóle.

Gdy się pytano Julka

– Kto znosi jajka?

Mówił: Kulka (...) (Chotomska, 2014a)

Такі вірші слугують для створення звукової ілюзії. У них важливе місце посідають природні звуконаслідування: голоси тварин, птахів, мелодія дощу, шум вітру тощо та штучні, наприклад, цокання годинника, звуки, які створює пересування, предмети побуту.

– словотвірний мотив у вірші «Mysia mowa»:

Nikt nie pisze już «kotara»

Lecz «szczurara» lub «myszara»,

Wszyscy mówią na kotlety

Raz «myszlety», raz «szczurlety» (...) (Chotomska, 2014a)

Поезія для дітей найбільше використовує дитячий словесний фольклор, особливо скоромовки, парономазію, вимову беззмістовних звукових комплексів, неологізми, омонімічні та синонімічні конструкції, каламбури;

– використання гри слів у вірші «Koń z kontrabasem»:

Był koń, co grał na kontrabasie,

Najlepiej z koni w swojej klasie (...) (Chotomska, 2014)

Мовна гра є найпоширенішим способом існування дитячого вірша;

– виявлення прихованих значень слів у вірші «Dziadek»:

*Taki zdarzył się wypadek
Telewizor kupił dziadek.*

Gadał dziadek do obrazu,

A ten obraz ani razu.

Gadał dziadek cały ranek.

Co powiedział – groch o ścianę (...) (Chotomska, 2012)

Гра з ідіомами та прислів'ями надихає читачів розгадати приховані значення слів. Часто важливим елементом розпізнавання та тлумачення інтертекстуальності є заголовок, у якому одразу викладено тему і спонукання до розуміння.

Таким чином, дитячі автори, зокрема й В. Хотомська, читають світ дитячої уяви, творчості, враховують природну гру слів і відповідають на ці потреби власною творчістю згідно з інтересами цієї групи читачів.

2.2. Патріотичні мотиви

Мотиви поезії Ванди Хотомської надзвичайно різноманітні, незважаючи на дитяче спрямування творчості, адже саме в дитинстві і формується свідомий громадянин. Засвоєння рідної мови починається вдома, згодом воно підсилюється за допомогою дитячої літератури, яка сприяє збереженню національної ідентичності. У кожного автора, який пише для дітей, наявні твори, що не лише свідчать про красу та різноманітність польської культури, а й виховують морально-патріотичні цінності. Усвідомлення важливості якісної літератури для дітей існувало давно. Як зауважують М. Руг та Д. Руг (Mariusz Róg, Daria Róg), початки літератури, створеної для найменших читачів, сягає епохи Просвітництва. Саме тоді почався інтенсивний розвиток літератури для дітей і підлітків, який підтримувався і в станіславівську добу, коли національне і громадянське виховання було однією з основних цінностей. Розвиток і зростання популярності літератури для дітей та юнацтва, а також необхідність його

створення, була пов'язана з поширеним усвідомленням ролі книги в розвитку та формуванні особистості дитини. Найбільшу увагу приділяли громадянському вихованню та освіті. У період позитивізму проза для дітей була більш популярною ніж поезії. Однак у той час з'явилися твори Марії Конопницької, чия творчість, зокрема й поезія, була на дуже високому художньому рівні [67, с. 368].

У ХІХ ст. в Польщі особливої популярності набувають патріотичні вірші для дітей. Тема патріотизму, любові до Батьківщини на основі стала основною в поезіях таких авторів, як Станіслав Яхович (Stanisław Jachowicz; 1796–1857), Марія Конопницька (Maria Konopnicka; 1842–1910) та Владислав Бевза (Władysław Bełza; 1847–1913) [67, с. 370].

Красу польської мови, образи природи, позитивне ставлення та прив'язаність до батьківщини яскраво змальовано і у творчості Чеслава Янчарського (Czesław Janczarski; 1911–1971), Тадеуша Куб'яка (Tadeusz Kubiak; 1924–1979), Ришарда Пржимуса (Ryszard Rzymus; 1943–2001), Єжи Вільманського (Jerzy Wilmański; 1936–2005), Ванди Хотомської (Wanda Chotomska; 1929–2017) [67, с. 373].

Сучасна література та патріотичні вірші для дітей мають переважно лірико-елегійний характер. З самого початку дитяча література тяжіла до фольклору, мрійливості, порушувала важливі актуальні проблеми. Це інструмент, який батьки, вчителі та всі, хто впливає на формування та розвиток дітей і молоді, можуть використовувати завжди.

Дитяча література є надзвичайно важливим складником у формуванні культурних компетенцій молоді людини, її підготовці до активної участі в культурному середовищі. Дитина через спілкування з літературою має змогу пізнати казки, пісні, звичаї, регіональні та національні костюми.

На особливу увагу заслуговують вірші для дітей, які становлять великий пласт дитячої літератури. До них належать короткі віршовані форми, які мають передусім навчальний і виховний характер. Такі елементи, як рима чи ритм, полегшують дітям пригадати зміст поезії.

У творах Ванда Хотомська часто показує своїм читачам красу Батьківщини – маленької, найбільш знаної і близької серцю і великої водночас. Ми можемо знайти описи родини, національної та регіональної культури, природи, регіональних традицій, схарактеризувати пов'язані з ними емоції, які можуть відігравати величезну роль у формуванні особистості та ставлення до країни. Подекуди здається, що використані у поезіях слова є надзвичайно простими, буденними – *хліб, мама, дім*, – проте саме вони і формують оту прив'язаність до своєї малої батьківщини:

*Jest w każdym naszym słowie,
a słowa są najprostsze –
chleb, mama, dom gościnny,
i Wisła, i Mazowsze (Twój dom).*

Водночас почуття любові до рідної землі можна передати й іншими словами – квіти, пташинні співи, – які підкреслюють неповторність дитячих сприймань:

*I jest w czerwieni maków,
i w białych kwiatach wiśni,
w piosenkach wszystkich ptaków
i w każdej naszej myśli.*

Творчість Хотомської тісно переплетена з польською традицією, тому вона є елементом патріотичного виховання, формує повагу до батьківщини та культури. Часто оспівує родину, сім'ю, бо знання та пам'ять про минулі події походять із родинного дому, який є колискою почуття ідентичності. Сила перших переживань настільки величезна, що навіть через кілька десятиліть ми можемо згадати місця та спогади дитинства. Саме вони складають образ справжньої Батьківщини, близької серцю, тієї, де людина відчувається у безпеці, яку носить у серці і за якою сумує.

*W mazurku szopenowskim,
i w czarnym węglu Śląska,
i tu, gdzie serce mówi,*

że to jest właśnie Polska.

Окремо зосередимо увагу на топонімах, що утворюють асоціативний ряд і які повинен знати кожен поляк (Польща, Вісла, Мазовія, Шльонськ – *Polska, Wisła, Mazowsze, Śląsk*), тому такі вірші для дітей мають і приховану мету: поглибити знання з географії та країнознавства.

Якщо у перші роки життя дитини батьківщина для неї – це родина (батьки, брати і сестри, бабуся й дідусь), навколишні предмети, запахи, природа (шум дерев, звуки тварин, будинок, вулиця, на якій він розташований), то згодом до переліку додаються ті місця, де дитина проводить багато часу, стають близькими дитячий садок, школа, місто. Ці елементи з часом складають уже більшу картину – картину батьківщини, з якою вона пов’язана емоційно і професійно. Людина у пошуках свого місця в світі часто апелює до цінностей, взятих із сім’ї дому. Її будинок – це точка відліку, з якої людина починає життєвий шлях. З часом межі простору, у якому вона функціонує, розширюються до села, міста, регіону, де вона проживає (тобто це мала батьківщина), а згодом свою нішу у свідомості дитини займає вже уся Польща – велика батьківщина, із якою людина почувається тісно пов’язаною [66, с. 79].

Отже, національна література, зокрема й для дітей, зберігає і відображає історичну цілісність, досвід спільноти, яка її використовує.

Варто зазначити, що Ванда Хотомська поряд із дитячими творами звертала увагу на інші нагальні проблеми держави, зокрема екологію, про що свідчать її рядки:

Coraz mniej ptasich nut

słysząc wiosną,

Coraz mniej ptasich gniazd

w zagajnikach.

Gdzie był las, szumiał las

– domy rosły.

Jak ocalić piosenkę słowika?

Бачимо, що проблема озеленення є світовою, бо урбанізація все-таки має як позитивні, так і негативні наслідки.

2. 3. Дидактичний характер віршів В. Хотомської

Як уже зазначалося, у письменницькому доробку Ванди Хотомської – низка оповідань, віршів, казок та сценаріїв, а також вистави для дітей.

Її поетичну діяльність уміщено в збірках віршів (хронологічно): «Wiersze pod psem» (1959), «Dwunastu panów» (1960), «Kaczka-tłumaczka» (1968), «Siedem księżyców» (1970), «Dla każdego coś śmiesznego» (1971), «Dlaczego cieleń ogonem miele» (1973), «Tańce polskie» (1981), «Remanent» (1985); «Kram z literami» (1987), «Wiersze dla dzieci» (1997), «Wanda Chotomska dla najmłodszych» (2000).

Від віршів Хотомської віє атмосферою тепла. Поетеса часто використовує різні стилістичні фігури із гумористичним забарвленням, щоб підсилити позитивність повідомлення. Образи, які вона змальовує, виводить на перший план, завжди мають подвійне значення; крім розваги, вони служать ще дидактиці та вихованню за наявності відповідних цінностей [81].

Схарактеризуємо окремі з таких творів.

Поема «**Brązowa piosenka**» є дуже ритмічною, створює враження співу або скандування (див. *скандувати* – «Чітко вимовляти наголошений склад у кожній стопі вірша. Чітко і голосно вимовляти слова, поділяючи їх на склади [15, т. 9, с. 250].

Kasztany są brązowe ten kolor lubi wielu.

Prawdziwek w starym borze brązowy ma kapelusz.

Brązowy dym w oddali, brązowy w ZOO miś,

a kiedy się opalisz brązowy będziesz dziś.

У вірші Хотомська перераховує багато коричневих речей, улюблених або приємних дітям (наприклад, цуценята, нові туфлі; шоколад, хліб).

*Brązowy mały szczeniak, brązowe buty nowe,
 – a konie? – zmieńmy temat! – też często są brązowe.
 Nie żaden to przypadek brązowy świeży chleb.
 – Gdy wcinasz czekoladę brązowa bywasz też!*

Водночас вірш дає дітям і розвивальну інформацію, наприклад, про пустелі, Гаваї тощо, тобто про те, що далеке від маленького читача чи слухача:

*Brązowo w ciepłych krajach pustynia w słońcu świeci
 na przykład na Hawajach brązowe wszystkie dzieci.*

Водночас цей вірш часто вихователі та вчителі, зокрема й українські, використовують під час навчання орфоєпії та орфографії польської мови. Про це свідчить буквосполука **br**, яка повторюється по кілька разів у кожному рядку і сприяє виробленню певних мовленнєвих навичок. Крім того, віршик допомагає вивчати кольорову гаму.

Спрямування на покращення мовленнєвих навичок мають й інші вірші В. Хотомської, наприклад, «**Trapez**», де повторюється не тільки буквосполука **tr**, а й кожен рядочок першої строфи дублюється, змінюється лише дійова особа:

*Foka na trapez nie wlezie,
 Królik na trapez nie wlezie,
 I miś na trapez nie wlezie,
 I lew na trapez nie wlezie,
 I koń na trapez nie wlezie,
 I słoń na trapez nie wlezie,
 Więc kto robi sztuki na trapezie?*

Зміст вірша допомагає дітям зрозуміти, що будь-яка жива істота повинна займатися своєю справою. Кожне речення можна використати для бесіди шляхом з'ясування відповіді на питання «то чим займається кролик / миша / лев...?»

Małpka – najlepsza akrobatka,

Małpka – brązowa jak czekoladka.

A inni patrzą zezem

*I stoją pod **trapezem**.*

Безпосередньо на правильну вимову цієї ж буквосопоуки **tr** спрямований і віршик «**Tr**»

Ma je lustro, futro, trawa,

tron, trolejbus i potrawa.

Na trybunie razem stoją,

trochę się wiatraka boją.

Oblizują miodu plastry,

dwie literki, prawie siostry.

Sok z truskawek popijają

i na trawce w berka grają.

Вірш «**Jak biedronka zgubiła kropki**» також можна використати з потрійною метою: 1) для вироблення навичок вимови літери **p**, яка тут є чатоповторюваною; 2) для вивчення днів тижня; 3) щоб навчитися рахувати, використовуючи порядкові числівники:

*W **poniedziałek** bardzo rano*

***Pierwsza** kropka wpadła w siano*

Drugą** kropkę wiatr we **wtorek

Grał w siatkówkę nad jeziorem

*W **środe** kos dał swoim dzieciom*

*Do zabawy kropkę **trzecią***

*W **czwartek** **czwarta** z siedmiu kropek*

W świat ruszyła autostopem

***Piąta** kropka w **piątek** rano*

Wpadła w studnię cembrowaną

Szóstą** kotek wziął w **sobotę

I nie oddał jej z powrotem

*A ta **siódma** przy **niedzieli***

Spadła w mieście z karuzeli.

Крім того, можна звернути увагу дітей і на етимологію та схожість творення виділених числівників та іменників.

Вірш «**Czy tutaj mieszka królowna Śnieżka?**» також виконує дидактичну функцію: на прикладі відомої історії про Білосніжку автор навчає дітей завжди слухатися старших, адже непослух часто може мати сумний кінець – як і в історії про царівну, яку отруїла зла мачуха за те, що вона не прислухалася до порад гномів [81].

*A wszystko przez to, a wszystko przez to,
że nie słuchała, nie słuchała krasnoludków.
Bo chociaż małe, bo chociaż tycie,
lecz rozum w głowie mają wcale nie malutki.
I znają życie, i znają życie,
więc postępujcie jak wam radzą krasnoludki!*

Текст поезії також має глибоко пізнавальне спрямування: насамперед, діти почують про краснолюdek, які є дуже популярними персонажами польського фольклору, а також почують про символіку числа сім, яке постійно згадується у вірші.

Більшості віршам для дітей загалом, зокрема й у В. Хотомської, притаманна анафора (стилістична фігура, що становить повтор звуків або слів на початку речень, віршових рядків, строф тощо), яка покликана підкреслювати певну ідею, додавати більшого драматизму та виразності; створювати ритм, підкреслювати композицію тексту.

У поезії «**Koleśda**» можна знайти низку виховних моментів, насамперед – це любов і повага до батьків, зокрема до мами: діти купили для своєї мами диск із музикою Шопена, бо мама любить музику:

*Nasza mama kocha muzykę
i my także muzykę kochamy,
więc na gwiazdkę myśmy kupili
płyte dla naszej mamy.*

Водночас В. Хотомська пропагує ідеї патріотизму, поєднуючи поняття сім'ї, Різдва, улюбленої дітьми ялинки, колядок і музики Шопена.

*Potem była wigilia, choinka,
pierwsza gwiazdka błysnęła z nieba,
myśmy wszyscy siedzieli przy stole
i ta płyta zaczęła śpiewać.*

*Płyta grała scherzo z kolędą,
rozśpiewały się pięknie klawisze
i tak było, jakby naprawdę
Chopin do nas, do domu, przyszedł.*

Таким чином вона виховує у найменших любов до Батьківщини – палкі асоціації тепла родинного дому з поняттями національної культурної спадщини.

У вірші-пісні «Najlepiej razem» описуються чесноти дружби. Мовою, зрозумілою навіть найменшим, поетеса показує, що завжди краще бути в компанії інших, ніж наодинці.

*Kiedy jesteś sam jak palec, sam jak palec
Świat wygląda dość ponuro i paskudnie
Bo o smutki, bo o smutki dużo łatwiej
A o radość, a o radość znacznie trudniej*

Фіксуємо у вірші фразеологізм «jesteś sam jak palec», який поширений як у польській, так і в українській культурах.

Згаданий вірш став дитячою піснею, чому сприяв стиль написання: використання багатьох повторів і на початку речення, і на початку строфи, і в кінці строфи.

*Najlepiej razem, najlepiej razem
Cieszyć się książką, piosenką, obrazem
I z przyjacielem dzielić każdą swoją myśl
Najlepiej razem, zawsze razem tak jak dziś.*

Водночас вона вчить дітей правил поведінки в суспільстві: треба завжди мати вірних друзів, які могли б підтримати, допомогти. Але для цього кожен і сам повинен бути вірним і вихованим.

*Kiedy jesteś wśród przyjaciół to wiadomo
W trudnych chwilach na drugiego możesz liczyć
Bo jak nawet skrzydła trochę Ci oklapną
To przyjaciel własnych skrzydeł w mig pożyczę.*

Отже, саме з дитячих віршиків починається знайомство дитини з народною творчістю, а потім – і з літературою. Запам'ятовування та повторювання, а часто і переспів поезій поліпшує пам'ять, виховує в дитини відчуття ритму та хороший смак (за умови, що вірші справді хороші), а образи, змальовані поетом, допомагають розвивати уяву. Крім того, що особливо вагомо, вони непомітно виконують дидактичну функцію, впливають на розвиток особистості, виробляють уміння критично мислити й ставитися до інформації, вчать моделювати життєві ситуації, спонукають до рольових ігор тощо.

2.4. Світ тварин у поезіях В. Хотомської

У віршах для дітей, як і в дитячій поезії, головними персонажами переважно стають різні тварини, найчастіше це традиційні тварини, образи яких використовують як алегорію, тварини, які глибоко вкорінені в літературній традиції, проте бувають і такі, які не відомі народній казковій традиції, як-от: деякі екзотичні тварини, комахи чи земноводні.

При аналізі поезій В.Хотомської ми зосередили увагу на різних групах тварин як невідємних складниках поетичного дискурсу.

2.4.1. Дикі та свійські тварини

Лисиця – одна з найвідоміших тварин, яка посідає важливе місце у фольклорних текстах. У більшості казок лисиця має славу хитрого і підступного звіра, якому не вірять ні інші звірі, ні люди. Лисиця – хитра, інколи злісна, лицемірна, лиха, що дбає лише за себе та своє благополуччя.

Ванда Хотомська дещо трансформувала образ лисиці. У вірші «**Liski**» йдеться про «чотирьох лисичок, які пили молоко з однієї миски». Ці руді лисиці почали гратися, коли пили молоко, і через свою незграбність розлили молоко:

*Cztery małe, rude liski
piły mleko z jednej miski.
Jeden lisiek z drugim liskiem
powsadzały łapki w miskę.
Trzeci lisiek z czwartym liskiem
weszły w miskę z wielkim piskiem.
I wylały mleko z miski
cztery małe rude liski.*

Цей вірш також можна назвати грою слів, де лисиця починає виконувати зовсім іншу функцію – роль милої іграшки, яку люблять діти, а не традиційної злісної хитрунки.

Не менш поширеним героєм у казковій традиції є **собака / пес**, який асоціюється з такими рисами, як вірність і відданість. Так образно говорять про віддану, вірну, прив'язану людину, хоча в польському та українському словниках також є такі вислови, як «злий, як собака», «бути голодним, як собака», «жити, як собака», «жити як пес з котом», «собаче життя», «собаче щастя», тобто убоге, погане, нещасне.

У вірші В. Хотомської «**Pies**» ця тварина перетворюється на особина зі своїм світоглядом на життя й навколишній світ, тварину, з якою можна знайти спільну мову й подружитися:

Witam Pana, panie psie,

Porozmawiać z panem chcę.

– *Gdybyś pieski język znał,*

to byś do mnie czekał:

– *HAU! HAU! HAU!*

Цікавим є вірш «**Spacer z psem**», де авторка відображає мрії собаки про їжу:

Może tam, gdzie na każdym zagonie

rośnie salceson przy salcesonie,

gdzie serdelki kwitną na drzewach,

gdzie kabanos dojrzewa i śpiewa,

gdzie na klombach z pasztetów i klopsów

sztuka mięsa uśmiecha się do psów,

gdzie szynkowa, różowa jak róża,

swym zapachem psie nosy odurza...

Такий зміст вірша спонукає до бесіди з маленьким читачем / слухачем.

Дуже часто в казці також використовується мотив **кішки-мишки**, де розвивається звичайний сюжет про те, як кіт женеться за мишкою, а мишка хитрує і успішно намагається сховатися. Цей мотив наявний і у фразеологізмах – «грати в кішки-мишки», що означає дражнити когось, користуючись своєю вигодою. Звісно, що це одні з найпоширеніших алегоричних образів. У польських казках поряд із мишею можна побачити і щура як персонажа. Він є уособленням людської гордості, зарозумілості, вищості та самовпевненості. Щур у своєму самолюбстві не вміє правильно оцінювати дійсність і забуває про свого одвічного ворога. Кіт теж часто є уособленням хижого, безжального і хитрого.

У дитячій поезії Ванда Хотомська теж притримується цієї ж традиційної лінії: кіт хоче зїсти мишку:

Kot na myszkę ma ochotę.

–*Myszko, schowaj się przed kotem,*

bo już miauczy, że cię miał.

– *Miałeś myszkę?...*

– *MIAU! MIAU! MIAU!*

Мишка дратує кішку, вона женеться за нею, але миша має ту перевагу, що може сховатися, де завгодно.

У вірші «**Myszka**» головна героїня дуже хитра й винахідлива, вона хоче вибратися із скрутної ситуації, не хоче визнавати свою провину за те, що зробила дірки в сирі:

Któż to dziura w serze wygryzł? –

Myszka piszczy, że to tygrys!

– *Może jakiś inny zwierz? –*

Zapisała: – Piiiiisz, co chcesz!

До цього звіринця додається характер тигра, якого звинуватили у тому, чого він не робив. Хоча важко уявити, що тигр любить сир, а тим більше робить у ньому дірки. Мишці байдуже, хто це зробив, лише б вибратися з цієї ситуації. Тому тигр здається і каже: «Piiiiisz co chcesz».

Зміна ролей і ситуацій – це звичайна гра з літературною традицією. У дитячому вірші В. Хотомської «Myszka» ми маємо справу з такою зміною ролей, коли мишка каже:

Na deser kota zjem

Właśnie wczoraj śniło mi się,

Że go miałam w jadłospisie...

Ще одна тварина, яка часто присутня в алегоричних казках, – це **кінь**, який символізує силу, швидкість, грацію та здоров'я.

Проте у вірші «**Koń**» Ванди Хотомської кінь – звичайна тварина, що пасеться на лузі. Йде дискусія: хто більший – кінь чи грак. Кінь, звичайно, тільки з цього посміявся:

Na pastwisku pasł się koń,

mały gawron woła doń:

– *Kto jest większy, ja czy ty? –*

A ten koń ze śmiechu rży:

– *HI, HI, HI, HI, HI, HI!*

Ця тварина пишається своїм виглядом, силою, розміром. Кінь просто знущається над граком, що той такий маленький, а хоче з ним порівнятися. І от про певний сарказм свідчить лексема «рже», бо якби кінь не знущався з птаха, то авторка, можливо, використала б лексему «посміявся».

Як зауважує Г. Вішняк, якщо проаналізувати казки різного періоду і різних авторів, то «автори традиційних казок і сучасних віршів для дітей найчастіше показують фігуру коня контрастно, наприклад (В. Хотомська). На основі таких протиставлень можна виділити характерні ознаки різних видів коней (або в поєднанні з іншими тваринами), які символізують, наприклад, старість, молодість, силу, слабкість, свободу, незалежність, рабство. У дитячій поезії кінь і сьогодні є уособленням сили, могутності та грації. Зіставляючи абсолютно випадкових тварин, наприклад, коня з граком, таким чином створюються кумедні ситуації, хоча й не зовсім позбавлені сенсу чи дидактичного спрямування» [86].

Так само, наприклад, традиційна пустотлива лисиця перетворюється на милу і приємну іграшку для дітей (у вірші В. Хотомської «Liski»). Традиційний мотив неприязних стосунків між собакою та котом чи котом та мишкою у дитячих казках у віршах В. Хотомської «Myszka» теж представлено навпаки.

2.4.2. Образ птахів у віршах для дітей

Лісові та свійські птахи завжди стають героями казок та дитячих віршів у різних авторів, що дозволяє створити кумедні перипетії і комічні ситуації. Не стала винятком у цьому аспекті і творчість Ванди Хотомської. Найчастіше це качка, півень, соловей, сова, сорока. Птахи зазвичай мають позитивне значення в символіці. У казках часто з'являються мотиви пташиного мовлення: хто зрозуміє птаха, той здобуде знання про все навколо.

Найпоширенішим персонажем різноманітних віршів і пісень у різних авторів, які походять із народної традиції, є **качка**. Однією із найбільш відоми поезій для дітей про качку в польській літературі є вірш Яна Бжехви «Качка-дивачка», де качка намагалася дистанціюватися від своїх родичів і мала дивну поведінку: йде в перукарню і просить кілограм сиру, а в аптеці хоче купити молоко. Доля цієї качки була трагічною, адже наприкінці пісні качку смажили на обід. Тут ми не знайдемо моралі чи події, яка б нагадувала нам щось із нашого життя. Цю казку Яна Бжехви можна назвати «новою казкою». Качка не хоче поводитися як качка [86].

У казці «**Kaczka-tłumaczka**» В. Хотомська теж використала гру слів, звуконаслідувальні слова, що по-особливому сприймається маленькими читачами. Головна героїня прийшла до редакції «Płomyczka», де повідомила редактору, що перекладає книжки. Той подумав, що

– *Pani książki tłumaczy?*
Z angielskiego na polski?
 – *Nie. Z gęsiego na kaczy.*
 – *Coo? Z gęsiego na kaczy?*
W głowie mi się nie mieści!
Gdyżby gęsi i kaczk
też pisały powieści?

Це дуже здивувало редактора, бо він не міг зрозуміти, як таке могло бути. Качка почала пояснювати, що

Oczywiście, że piszą,
a ja właśnie tłumaczę
każde gęsie «gę-gę-gę»
na «kwa -kwa-kwa-kwa» kacze.

Качка запропонувала зразок перекладу гусячого роману: «**KWAŚ KWAKAŁA IN KWASTWINA**», редактор був приголомшений. Він запитав, що це означає, на що качка відповіла:

«**GĘŚ GĘGAŁA W GĘSTWINIE**»

W tłumaczeniu na kaczu...

Таким чином, письменниця показала, що кожен повинен займатися своєю справою, тим, що виходить найкраще саме в нього, а не бігти за натовпом, популярністю тощо.

«Автори дуже часто й охоче тягнуться до цього героя, який є одним із головних представників сільського двору. Адже відомо, що фольклор польських дітей має сільське походження. У традиційних віршах ліричний гротеск переважає над характером качки, у літературних віршах для дітей ці твори часто побудовані на грі слів» [86].

Частим персонажем казок є **півень / когут**, лицар двору. Народні прислів'я говорять про нього порівняно мало: іноді можна почути «*Bitny, jak kogut*», проте частіше фіксуємо «*czubią się jak koguty*», «*śmiały jak kogut na swoim śmietniku*», «*zaperzony jak kogut*», що характеризує півня як зарозумілого і свавільного. І саме література, а не фольклор посвятила півня в лицарі. Проте вважалося, що ранковий спів півня відлякує нічних бісів; з іншого боку, півні, особливо чорні, вважалися магічними тваринами, присвяченими силам підземного світу. Але найчастіше півень був символом пильності, він мав відлякувати криком злі сили темряви; його зображення були на амулетах, гербах і могилах. Півень, який сповіщає про схід сонця, також є символом здоров'я та життєвої сили. Відважність, із якою півень захищає свою територію, зробила його символом мужності та хоробрості. Завдяки вогненно-червоному гребінцю і мерехтливому оперенню став символом вогню, «*czerwonego koguta*» в багатьох культурах, хоча в народних віруваннях півнячий спів мав попереджати про пожежу [86].

У поезії В.Хотомської теж знаходимо образ півня. У кількох віршах («**Kukuryku**», «**W sklepiku**») півень порівнюється з будильником, який щоранку будить:

*Kogut – to jest taki budzik,
który rano ludzi budzi.*

Іноді авторка згадує півня, як і про інших тварин, приховано. До прикладу, у вірші «**Co słychać na wsi**» зрозуміти, про кого йдеться, можна завдяки звуконаслідуванням:

Co słychać? Zależy gdzie.

Na łące słychać: Kle, kle!

Na stawie: Kwa, kwa!

Na polu: kraaaa!

Przed kurnikiem: – kukuryku!

– ko, ko, ko, ko, ko w kurniku

Koło budy słychać: – hau!

A na progu – miau.

A co słychać w domu

Nie powiem nikomu...

Ще одним птахом із глибоко вкоріненою символікою, що з'являється в дитячій поезії, є **орел**, якого вважають царем птахів, символом могутності, що підкорює небо, і звитяжної сили, тому він фігурує в гербах і державних символах. Стародавні книги про тварин приписували орлу здатність дивитися прямо на сонце, не моргаючи, і ширяти в недоступних для людини просторах неба. У християнстві йому приписували царську чесноту справедливості, а також гріх гордині, ймовірно, через його погляд, спрямований вдалину, нехтуючи всім, що знаходиться поруч. У символіці снів орел вважається сильною і глибоко духовною істотою, а тому сні про орлів слід оцінювати позитивно [86].

Традиційний підхід до розуміння символізму орла простежуємо і в поезії «**Orzeł**»:

Skrzydła ma mocne

I szerokie, jest bohaterem legend starych.

Lata wysoko, tak wysoko, że u nas trafił na sztandary.

Винятково на позитивних рисах орла як поетичного образу зосередила авторка увагу у вірші «**Mój orzeł**».

Mój orzeł nie jest czarny i drapieżny.

Mój orzeł śnieżny.

Nie taki, co się puszy i gardzi innymi.

On chce tylko wolnym być na wolnej ziemi.

Płynąć do nieba rzeką spokojną.

Srebrzyć się i lśnić jak wolność.

У цьому вірші підкреслено силу орла, де згадується ще одна, але дуже важлива функція цього птаха – орел настільки могутній, що його помістили на польський прапор.

Зауважимо, що вищезгадані вірші надихнули художницю Терезу Федорчук намалювати картини з орлом [47].

Символом балакучості у слов'ян є **сорока**, яка дуже часто виступає в казках героїнею. Сорока любить хапати і збирати блискучі предмети по кутах, тому приручені сороки часто «крадуть» і ховають залишені в кімнаті прикраси, монети і т. д.

Мотив любові сороки до всього, що блищить, постає у рядках В. Хотомської:

To wcale nie są plotki,

Że sroki lubią błyskotki

Авторка розповідає про те, що чотири сороки йдуть на бал. Всі готувалися. Один приніс у дзьобі брошку, другий кулон, інший золотий перстень. Коли прикрас набралось, вони вирішили їх заховати. Проте на бал не пішли, бо заховали дрібнички так, що не знайшли.

Поширеним героєм дитячих казок є **соловейко**. Соловей був не лише символом туги та болю, а й гарного голосу, співу та поезії. У Європі пісня солов'я символізує щастя [86].

Спів солов'я є також темою вірша В. Хотомської, де соловейко своїм прекрасним голосом присипляє своїх дітей. Гумором пройнята казка «**Spóźniony słowik**». У ній показано будні сім'ї солов'їв – пані Соловейко та пана Солов'я. Представлені різноманітні страви, які дружина солов'я

готувала своєму чоловікові на вечерю. Як і в людей, солов'їха хвилюється, бо солов'я все ще немає. Вона починає міркувати про те, що з ним могло статися:

Może go napadli?

Szare piórka oskubali, srebrny głosik skradli?

Але раптом соловей повертається здоровим і на запитання дружини відповідає так:

Wybacz, moje złotko,

Ale wieczór taki piękny,

Że szedłem piechotą!

Таким чином, птахи, зафіксовані в поезіях для дітей В. Хотомської, як головні персонажі згадуються як у польських, так і в українських казках, віршах для наймолодших, пареміях, мають приблизно однакву символіку, що зумовлено мовною та культурною картиною світу носіїв мови.

2.4.3. Екзотичні тварини

Поряд із домашніми або відомими дикими тваринами, яких можна побачити в лісі, частими героями дитячих віршів є екзотичні тварини, які мають зовсім інші звички, їх дитина може побачити або в зоопарку, або лише на картинці. Це, наприклад, бегемот, жираф, тюлень, крокодил, мавпа, слон. Стосовно них у дітей може виробитися якийсь певний стереотип, досить близький до реальних функцій того чи іншого живого організму в природі. У них важко знайти алегоричні значення, але навіть тут ми можемо побачити деякі традиційні фігури з конкретним образним значенням.

Кілька віршів із екзотичними героями можна знайти у творчості Ванди Хотомської.

Слон – частий персонаж дитячих віршів. Народ не створював про нього ні казок, ні віршиків, ні навіть приказок, бо не бачив його; ті, що відомі, виникли радше в колах інтелігенції.

У В. Хотомської слон у вірші «**W zoo**» – це щось величезне, колосальне. Слон може охопити весь світ меншій людині, яка алегорично представлена тут як муха.

*W pewnym ZOO
kiedyś rano
słoń przy słońiu
sobie stanął.
Muchy krzyczą
z całej siły:
– Słonie świat nam zasłoniły.*

У вірші «**Słonie**» слони вміють кататися на роликових ковзанах, велосипедах, навіть самокатах. Тому кожен робить те, що йому подобається, навіть неможливе.

*Jechał słoń na wrotkach.
– Ee, to chyba plotka!
– Drugi na rowerze.
– Wcale w to nie wierzę!
– Hulajnogą trzeci...
– A co robił czwarty?
– Śmiał się. Bo ten czwarty
bardzo lubił żarty.*

Хоча його ноги гігантські, він гарний і доброзичливий, навіть пропонує черепахі залізти йому на спину і покататися.

Отже, як бачимо з наведених вище рядків, автор зосереджує увагу на характерних рисах слона: його величезній фігурі, хоботі, великих вухах, а в деяких випадках і на незграбності.

Ще одна тварина, яка часто є в дитячих віршах, – **жираф**. Ця тварина славиться своєю довгою шиєю, про що й пишуть поети.

У вірші «**Bajka o żyrafie**» представлено переживання головного персонажа через те, що інші тварини знущалися над нею через довгу шию, називали її «drabina». Проте жирафа постійно намагалася допомогти інших. Зокрема, вона врятувала пташенят, яких хотіла з'їсти гадюка. З цього моменту тварини почали захоплюватися нею, піклуватися про її здоров'я та шию. Лев, цар звірів, називає її «*Waszą Wysokością*», і вона навіть отримала в подарунок шарф на свою довгу шию.

Про жирафу йдеться й у вірші «**Piegozbyt**», де чоловік-жирафа готовий задовольнити усі потреби й бажання своєї дружини, показуючи таким чином культуру людських стосунків:

*– Mąż dla żony swej żyrafy
modnych piegów chce dwie szafy,
bo żyrafa lka od środy,
że jej piegi wyszły z mody...*

З цього випливає, що у жирафа часто об'єктом насмішок стає шия, проте автори віршів намагаються її «реабілітувати» таким чином, щоб шия стала перевагою тварини і часто сприяла допомозі іншим тваринам.

Частим персонажем дитячих віршів є **бегемот / гіпопотам**. Ця тварина відрізняється своєю силою і величезним розміром живота. Постає бегемота постає в однойменному вірші В.Хотомської «**Hipopotam**»:

*– Hipopotam jest istotą,
Która bardzo lubi błoto. –
Tak powiedział hipopotam
i od razu – chlup! – do błota*

Головний герой облив брудом весь зоопарк. Усі тварини були незадоволені. Олень кричав, що йому не подобається мати чорне обличчя. Білі лами почали рахувати плями, у жирафа вся шия була в бруді, у кенгуру

зіпсувався костюм, і вони хотіли подати до суду на бегемота. Вірш закінчується словами бегемота:

*Bardzo ciężko być istotą,
która lubi skakać w błoto....,*

після яких стає шкода бегемота, бо його спосіб життя закладений генетично і змінити в реальності він нічого не може.

Отже, підтверджується думка дослідників, що деякі екзотичні тварини змінюють у віршах свою основну функцію. До прикладу, в одних авторів або віршах того самого поета лев може виступати як хижак, серйозний правитель, цар звірів, який пишається мужністю і силою, або він стає слабким, підлим героєм, нездатним захистити себе [86].

Аналіз віршів, у яких головними персонажами є тварини, не вичерпаний, бо таких творів у Ванди Хотомської є багато.

Поезія для дітей – це широке й складне для класифікації поняття, що зумовлене спрямуванням на різновікову дитячу аудиторію: що гарно й легко сприймається три-чотирирічними дітьми, те «переросли» першокласники. Тому існує потреба підлаштовувати вірші під відповідний вік, враховуючи емоційні та пізнавальні потреби дітей. Один і той самий твір для дітей може містити елементи різних жанрів, узяті з ліричної поезії, віршів, байок, казок.

3. ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГУМОРУ В ПОЕЗІЇ ВАНДИ ХОТОМСЬКОЇ

Засоби і прийоми гумору зазвичай розглядаються на матеріалі художньої літератури крізь призму унікального авторського ідіостилю кожного окремого письменника. У художньому творі будь-яка мовна одиниця може стати стилістично значущою і перетворитися на засіб художньої образотворчості та виразності. Індивідуальність проявляється у використанні оцінних, емоційно забарвлених і експресивних мовних засобів. Особливий талант автора проявляється в його умінні використовувати такі лінгвістичні засоби, які б викликали в читача / слухача позитивні емоції, зокрема й сміх.

«Гумор – різновид відображення смішного, кумедного в життєвих явищах і людських характерах, є водночас вираженням ставлення автора до смішного і явищем художньої рецепції, «схваленням через висміювання» [12, т. 1, с. 246]. На відміну від інших форм репрезентації комічного (іронія, сатира, сарказм), гумор характеризується доброзичливим ставленням до життя та виявів його недосконалості; це сміх, який поєднується з симпатією до того, на кого чи на що він спрямований, тобто є психологічно позитивним явищем [20, с. 5].

Важливе місце у формування гумористичного змісту посідають різні фольклорні жанри, із-поміж яких приказки, прислів'я, загадки, пісні, казки, перекази, анекдоти тощо. Зупинимось на окремих із них, які любила використовувати у віршах для дітей Ванда Хотомська.

3.1. Фразеологічні одиниці у структурі віршів

Пареміологічний матеріал – це пласт нашої мови, сформований досвідом і мудрістю багатьох поколінь, завдяки чому і відбувається духовний

і культурний зв'язок між поколіннями. Аналіз літературних надбань будь-якої мови свідчить про обов'язків набір різної кількості фразеологічних засобів у текстах, яка зумовлена жанром твору та бажанням автора. Залежно від автора, жанру, мети, бажання, спрямування твору письменники наповнюють свої доробки численними сентенціями, афоризмами, фраземами. Здебільшого послуговуються традиційними фразеологізмами, хоча можна зафіксувати й оказіональні.

«Серед жанрів усної народної творчості – дум і пісень, частівок і коломийок, приказок і прислів'їв, різноманітних примовок і анекдотів – народні казки займають важливе місце, особливо відзначаючись своїм чаруючим змістом і формою. Досить рельєфно в словесному казковому потоці виділяються своєрідні для цього жанру стійкі словосполучення та звороти. Простота і чіткість, влучність і лаконічність, емоційність і експресивність, живучість і популярність (особливо в межах жанру), семантична і формальна образність взагалі – такі найбільш субстанціальні риси усталених казкових висловів. Кількісно численні, семантично багатогранні, вони міцно врастають у казку (часто як композиційно необхідні частини), емоційно забарвлюють її, роблять стрункою, легкою для сприймання, надають їй жанрової специфіки» [18].

У літературі для дітей прислів'я, приказки та фразеологізми (ФО) посідають особливе місце, оскільки саме вони найбільш доступно й непомітно для дитини виконують навчально-виховну функцію та найкраще запам'ятовуються.

Як зауважує С. Адамчикова, дослідниця паремій у структурі різних творів, що у текстах для дітей дуже активно використовували такі одиниці Я. Бжехва (Jan Brzechwa), Д. Вавілова (Danuta Wawiłowa), Л. Є. Керн (Ludwik Jerzy Kern), Т. Кубяк (Tadeusz Kubiak), А. Мар'янович (Antoniej Marianowicz), Ю. Тувім (Julian Tuwim), Є. Фіцовський (Jerzy Ficowski), В. Хотомська, С. Яхович (Stanisław Jachowicz) та ін. Тяжіння до паремійних

текстів дозволяє створювати дотепні й водночас повчальні тексти для дітей [21, с. 57].

Прислів'я надають дитячому тексту особливого забарвлення, навіть шику. Навколо нього можна вигадати багато веселих історій, які в основному служать для пояснення того, що вже стерто часом або має метафоричне значення, пояснюючи таким чином дитині семантично незрозуміла явища, слова.

До прикладу, в українських казках є багато лексичних одиниць, словосполучень, які стали фразеологізмами саме завдяки популярності того чи іншого жанру серед читачів. Це, зокрема: *біле личко, чорні брови, тихі води і ясні зорі, молочні ріки й кисельні береги, казка про білого бичка, лисичка-сестричка, на злодієві шапка горить, язиката Хвеська, Коцій Безсмертний, товчеться, як Марко по пеклі; так то так* і багато інших. Проте частіше, особливо у творах письменників ХХ–ХХІ ст., фіксують уже наявні раніше ФО, відомі загалу, але невідомі юним читачам. І тоді є потреба певною мірою потрактувати значення використовуваної ФО, і автори це роблять по-різному.

Це можуть бути смішні сюжетні ідеї, що полягає в буквальному перекладі переносних значень прислів'їв або ті фрази та вислови, які ми зустрічаємо в дитячій літературі, звертаються до сфери уяви та мислення дітей, допомагають їм опанувати мовну систему, водночас є джерелом гумору, служать для збагачення мовлення дітей, показують їм багатство рідної мови, а також мови, з якої перекладається ФО. Тим само спрямовується увага на неможливість дослівного перекладу фразеологічних одиниць через різну концептуальну картину світу носіїв різних мов і культур.

Вірші для дітей виконують ту ж само роль, що й казки, у яких також часто можна знайти багато фразеологічних одиниць різного типу. Завдяки зовнішньому художньому оформленню і внутрішній образності казкові фразеологізми щоразу залучаються як композиційно-необхідний експресивний словесний матеріал.

За твердженням дослідників, фразеологічний характер казкових зворотів, зокрема внутрішніх, зумовлюється та підтримується такими факторами: а) специфічно-жанровою функціонально-семантичною роллю; б) постійним місцем побутування; в) постійним складом тих самих лексичних одиниць; г) частотою повторення і тривалим вжитком; д) тяжіння компонентів вислову до одного слова-поняття; є) евфонічними та зображувально-виражальними засобами» [18].

Позаяк вірші для дітей виконують навчально-виховну функцію, тому використання в них прислів'їв, приказок, певних фразеологізмів тільки підсилює цей мовний матеріал, який діти завчають часто на рівні підсвідомості. Подібні сполуки дитячі автори використовували постійно і досить вдало ще до В. Хотомської. Це, зокрема, її попередники і певною мірою натхненники Ю. Тувім і Я. Бжехва. Поетеса навіть створила пародію на вірш Ю. Тувіма («Lokomotywa») «Wiersz o piwie i o lokomotywie»:

*Pewien kolejarz miał moc roboty,
musiał napoić sześć lokomotyw.
Pięć lokomotyw piło jak smoki
wody strumienie, wody potoki,
a ta ostatnia, że wody nie weźmie w usta.*

*Biedny kolejarz, rwąc włosy z brody,
pytał ją – Czemu nie chcesz pić wody?
Czym cię napoję, lokomotywo?
A ona na to: – Mam chęć na piwo! –
Wypiła browar piwa bez mała,
przez dobry kwadrans potem wzdychała,
wreszcie sapnęła: – Więcej nie mogę... –
I dysząc ciężko ruszyła w drogę.
Jedzie po szynach lokomotywa,
Cała się kiwa od tego piwa.*

*Chciała zagwizdać na szyn zakręcie,
Lecz gwizd się zmienił w straaaaaszne ziewnięcie.*

*Wlecze się, wlecze koło przy kole,
Ciężko, ospale, **jak mucha w smole**,
Gnuśnie, leniwie, sennie, mozolnie,
coraz to wolniej, wolniej i wolniej...*

*Wreszcie na bocznym torze stanęła,
Ślepia zamknęła, no i zasnęła.
Śpi tam spokojnie już cztery doby,
Na różne przy tym chrapiąc sposoby.
Bo tak to bywa z lokomotywą,
Co zamiast wody popija piwo.*

Якщо в Тувіма локомотиву було важко їхати через велику вагу вагонів, то в Хотомської причиною повільного ходу було пиво. Тобто авторці подобалося послуговуватися уже наявними сміхотворними засобами, особливо тими, які діти добре знають. Зрозуміло, що вищезгаданий вірш не можна вважати суто дитячим, він має дещо трансформовані образи, відомий батькам дітей.

У вірші «Koń» Ванда Хотмська приховано ввела польську приказку *koń by się uśmieł* «кінь би сміявся», проте надає буквального гумористичного значення, використовуючи звуконаслідувальні слова «HI, HI» як природний звук, який видає кінь.

*Na pastwisku pasł się koń,
mały gawron woła doń:
– Kto jest większy, ja czy ty? –
A ten koń ze śmiechu rży:
– HI, HI, HI, HI, HI, HI!*

Крім того, цей звук нагадує людське хихікання, що й наводить на думку про трансформацію фраземи.

Водночас В. Хотомська перефразовувала і назви віршів або цілих збірок, які містили прислів'я, приказки та фразеологічні одиниці, надаючи їм нової стилістичної та художньої якості. До прикладу, назва її збірки «*Dla każdego coś śmiesznego*» перегукується із приказкою «*dla każdego coś milego*».

3. 2. Засоби гумору в збірці «*Dlaczego cielę ogonem miele?*»

Сміх домінує в поетичному доробку, який поетеса пропонує дітям. Показовими в цьому аспекті є численні твори в різних збірках В. Хотомської, де вона з надзвичайною майстерністю оперує пареміологічним матеріалом, створюючи з приказок і прислів'їв основу віршів, сюжетні лінії, використовує як заголовки, трансформує в інші одиниці, зрештою, творить власні [Adamczykowa, с. 59].

Однією з найвідоміших збірок віршів для дітей Ванди Хотомської є збірка «*Dlaczego cielę ogonem miele?*», де вміщено й однойменний вірш. Звісно, що найкраще діти сприймають і запам'ятовують смішні ситуації, вірші, казки тощо. Уже один заголовок у вигляді питального речення *Dlaczego cielę ogonem miele?* викликає зацікавлення у малого слухача, який задумується над цим питанням і водночас хоче почути відповідь.

Кожна тваринка пропонує власну відповідь або припущення:

Prosiak wyrwał się z chlewika:

– *Czy to cielę spadło z byka?*

Przyszła koza, furtkę bodzie:

– ***Pewno nudno*** *mu w zagrodzie.*

Різні версії висловлюють і кури, і гуси, і качки, й індики – сумно, голодне, хворе:

- Może zjadło jej za wiele?
- Może to przez decybele?
- Może to tik nerwowu!
- Może tęskno mu do krowy?

Аж поки не прийшов кінь і не запропонував спитати про це в самого телятка:

*–Martwić się nie trzeba,
Tylko trzeba spytać cielę,
Czemu tak ogonem miele.*

Відповідь отримали досить несподівану для себе:

*– Mam – kiwnęło głową cielę –
robię muchom karuzelę!*

Ці рядки спонукають дитину до роздумів, розвивають уяву, вчать розмежовувати пряме й переносне значення слова.

До прикладу, у збірці «Dlaczego cielę ogonem miele?» є вірш «**Makaron**», у якому використано фразеологізм *w gorącej wodzie kąpany* («купатися в гарячій воді»). Прямий зміст стає тут структурною віссю твору, своєю буквальністю та водночас метафоричністю визначає як ігрову функцію, так і пізнавальний характер цього тексту. Бо макарони кидають в окріп, тому буквально «гаряче», але водночас так можна назвати дуже нетерплячу людину:

*Wskoczył do rondla, a po minucie
już z tego rondla na stół chciał uciec.
Krzyczał, że jest już ugotowany,
że jak najprędzej chce być podany,
że już ma dosyć, że chce do gości,
że to czekanie strasznie go złości
[...]
Już ani chwili czekać nie mogą.
I – ryms! – jak długi spadł na podłogę.[...]*

Створена сюжетна ситуація, що характеризується суцільним антропоморфізмом (каструля й друшляк вступають у словесний контакт із локшиною), надзвичайно динамічна, а постійна гра слів у прямому й переносному значенні створює комічні ефекти.

Так, до прикладу, на уподібнення будь-чого, що не є людиною, до людини або перенесення її фізичних та інтелектуальних властивостей на істот, речі та явища навколишнього світу у вірші свідчить звертання ронделя до локшини з використанням притаманного польській мові слова пан:

Stuknął pokrywką rondel blaszany:
 – **Pan** jest w gorącej wodzie kąpany!
Pan mnie nie będzie uczył porządku,
pan jeszcze musi siedzieć we wrzątku!

Пише авторка про італійські макарони (*włoski makaron wskoczył we wrzątek*), а пояснення, що це саме італійський, В. Хотомська вмістила у відповідній фразі:

Zamilkł makaron, wściekły okrutnie,
lecz po minucie znów zaczął klótnię:
 – *Ja mam już dosyć! Mnie się tu nudzi!*
Ja chcę wyjść z kuchni! Ja chcę do ludzi!
Już czas się wreszcie pożegnać z rondlem!
Tak właśnie krzyczał. Po włosku ciągle.

Щоправда, у вірші лише одне слово італійською – *finito*, проте макарони (ліричний герой) мають повністю італійський характер і темперамент – постійно хотіли пришвидшити процес приготування, нетерпляче кричали:

Wreszcie pokrywkę z rondla odkryto,
*włoski makaron krzyknął – **Finito!** –*
i prosto z rondla, wrzątku i gazu
chciał na półmisek skoczyć od razu.

Ту саму фразу авторка використала у прямому значенні:
Zdziwił się rondel, zdziwił się cedzak:

– *Pan jest już gotów? Co za niewiedza!*

Pan jest gorącej wodzie kąpany!

Pan jeszcze zimną ma być przelany!

та в переносному значенні:

Tak się skończyło i to już koniec.

Ślad dawno zniknął po makaronie,

ale do dzisiaj mówią w gospodzie:

– *On był **KĄPANY W GORĄCEJ WODZIE!***

Як пряме, так і переносне значення використаної фразеологічної одиниці можна знайти і у вірші В. Хотомської «**Koza**», де авторка обіграє ФО *kiszki marsza grają* («кишки марш грають»), яка в обох мовах вживається з однаковою семантикою – вказівка на сильний голод. Героїня вірша з’їла тарілку з маршами (музика) і тепер вони грають у неї в шлунку. Щоб її врятувати, полегшити страждання, викликали лікаря, який порекомендував:

Co dzień rano z apetytem

proszę zjadać inną płytę,

і тоді вже не буде маршів, а буде чути:

Straszego Dworu

twista, walca, menueta.

У цьому випадку авторка обіграла відомий фразеологізм як сюжет, але не дала йому іншого трактування.

Наступний фразеологізм знаходимо у вірші «**Owca**», де молоденька овечка просить свого батька, щоб він взяв її на барана, тобто посадив собі на плечі або шию (*baran – wziąć na barana*). Особливого сенсу для дитячого сприйняття тут набирає саме ситуація, коли баран просить взяти на барана. Отже, В. Хотомська вправно використовує гру слів [21, с. 60].

Вірш «**Gdyby tygrysy jadły irysy**» пропонує новий погляд на харчування тигрів, які могли б замість м’яса їсти іриса, що позитивно відобразилося б на всьому їхньому житті, зокрема на біографії

Jakie piękne życiorysy

miały wtedy tygrysy!
Z antylopą mógłby tygrys
iść do kina
i irysy by w tym kinie
sobie wcinął.

Тобто якби тигри не їли м'яса, то могли б мати багато друзів: антилоп, овечок, газелей; усі б гарно ставилися до тигрів:

Każdy kochałby tygrysy
i do wspólnej prosił misy,
i z radości każdy chodziłby na rżęsach –
gdyby tygrys jadł irysy zamiast mięsa.

Незважаючи на такий позитивний ефект від запропонованої ідеї, було б і багато мінусів. Насамперед, що іриси зникли б із прилавків магазинів через великий апетит тигрів, а тоді людина не змогла б їх також купувати і зі злості б покусала тигрів. Емоції людини поетеса описує досить вдало, також вдало вживши при цьому фразеологізм *wyjsć z siebie* («вийти з себе») і використавши гру слів «вийти з себе і повернутися»

Mógłby pisać w książkach życzeń / i zażaleń,
i wyjść z siebie, i z powrotem / nie wejść wcale.

В останніх рядках Ванда Хотомська пояснила закони природного відбору і харчового ланцюжка: кожен живий організм потрібен, він їсть те, що передбачено природою, незначна зміна одного аспекту потягне зміну всього устрою життя:

Każdy z zemsty za irysy
powygryzałby tygrysy
i ze złości nie zostawił ani kęsa –
gdyby tygrys jadł irysy zamiast mięsa [85].

«Ступінь експресії залежить від контактної чи дискантної позиції повтору. При дистантному розташуванні експресія не лише інтенсифікується,

але й актуалізується» [19], що підтверджується повтором першого рядка у кінці поезії.

Людина головним персонажем виступає у вірші «**Kurczę blade**»: дідусь захотів гоголь-моголь (термін прийшов з німецької мови через посередництво польської) і купив яйце в магазині:

Naszykował szklankę z cukrem

Kogel mogel sobie utę.

Проте трапилася несподіванка – в яйці виявилось маленьке курчатко (*kurcze blade*), яке перехитрило діда і бабу, які згодом уже вирішили пригостити його на обід, і втекло з печі, залишивши лише пір'їнку. У вірші можна простежити певний перегук із казкою про Курочку Рябу.

Цікавим є використання у вірші редуплікованих конструкцій: може бути повторення як одного слова, так і словосполучень:

Naglę co to, awantura

Dziura w jajku w jajku dziura.

Kurcze blade kurcze blade

I ze ściany porwał szpadę...

Bo uciekło z pieca dziurką

I zostało tylko piórko

Piórko blade piórko blade

Które zjadł na obiad dziadek

«Повтор як один із засобів експресивного синтаксису сприяє глибшому відтворенню емоційно-почуттєвого світу ліричного героя, допомагає читачеві зрозуміти авторську позицію, авторське ставлення до зображуваного» [19].

Фонетичні та словотвірні варіації лексеми *gipopotam* запропоновано у дитячому вірші «**Hipopotam lubi błoto**», де кожен із звірів мав за мету дати гіпопотамові прізвисько, яке б найкраще характеризувало його стиль життя:

Tygrys się po klatce miota:

- *Hipopotam? **Chlupopotam!***

Spojrzał kojot na kojota:

- *Hipopotam? **Chlapopotam!***

Ryczą lwice z wszystkich klatek:

- *Dzieci mamy piegowate!*

*Hipopotam? **Piegobłotam!***

Siedzi w błocie hipopotam,

chlupopotam, chlapopotam,

chlapobłotam, chlupobłotam,

plamobłotam, piegobłotam,

hipobłotam, hipoposotam -

boi się wychylić z błota.

Запропонована строфа вірша є своєрідною скоромовкою, яка має також лінгводидактичне значення.

Отже, сміхова культура є важливим елементом життя слов'ян. Джерелом комічного, як правило, є якась невідповідність, життєва суперечність, наприклад, між метою і засобами її досягнення, формою і змістом, діями і обставинами. Сміючись над чимось, ми немовби підносимося над визначеними суперечностями, долаємо їх. Як зазначає У. Тиха, «характерною особливістю гумористичного порівняння є те, що і об'єкт, і суб'єкт порівняння мають у собі ознаку комічного. Чим більша невідповідність між ознаками порівнюваних об'єктів, тим більша їх полярність на семантичному та стилістичному рівнях, тим більше комізму в самому порівнянні» [16]. Особливо яскраво цей аспект простежується у творах для дітей, де для кращої уяви, сприймання, для зацікавлення автори наділяють людськими рисами тварин, різні предмети, явища тощо.

ВИСНОВКИ

Через читання дитячої літератури відбувається формування первинного уявлення про прекрасне, про мистецькі жанри та напрямки, відчуття краси поетичного чи прозового твору; на поглиблене вивчення мистецтва, художньої літератури, фольклору; на стимулювання власної творчості дитини, національних поглядів.

Саме книга дає нам відповіді на запитання, які турбують, інколи навіть кардинально змінює життя. Однак для того, щоби дитина могла зрозуміти мораль і суть прочитаного, батьки мають створити гарне підґрунтя. Хоча можна почути, що сучасна дитяча література занепадає, проте сьогодні можна знайти низку книг вітчизняних і зарубіжних дитячих письменників, із-поміж яких Емма Андієвська, Іван Андрусак, Ігор Калинець, Тамара Коломієць, Всеволод Нестайко, Марійка Підгірянка; Ян Бжехва, Марія Конопніцька, Юліан Тувім, Ванда Хотомська та ін.

До головних критеріїв творів для дітей належить художність та врахування інтересів і потреб дітей певної вікової категорії. У складі цієї частини літературної творчості особливе місце посідає поезія, оскільки, на відміну від прози, віршовий текст легше сприймається молодшими дітьми й викликає адекватну реакцію. Вірші легше запам'ятати і відтворити, вони сприяють розвитку пам'яті, інтелекту, допомагають і різних ігрових ситуаціях.

Одним із зразків такого жанру літератури і є вірші для дітей відомої польської письменниці Ванди Хотомської, авторки низки збірок, із-поміж яких «Tadek Niejadek», «Dwunastu panów», «Abecadło krakowskie», «Kaczka-tłumaczka», «Siedem księżyców», «Dla każdego coś śmiesznego», «Gdyby kózka nie skakała», «Czarna krowa w kropki bordo», «Dlaczego cielę ogonem miele», «Drzewo z czerwonym żaglem», «Tańce polskie», «Remanent», «Kram z literami», «Wiersze dla dzieci», «Wanda Chotomska dla najmłodszych».

У віршах можна знайти майже всі літературні мотиви й елементи, присутні в сучасній поезії для дітей: фантазія, світ нереальних властивостей предметів, милування природою, мотив трансформації, музичних етюдів, колискових пісень, фольклорних текстів, казок і легенд, гра звуків, складів і слів.

Незважаючи на те, що В. Хотомська писала для дітей, важливе місце у вихованні посідає тема виховання, особливо патріотичного, яке треба починати у ранньому віці. Тому можна знайти вірші, в яких оспівано родину, національну та регіональну культуру, природу, регіональні традиції, схарактеризовано пов'язані з ними емоції, які можуть відігравати величезну роль у формуванні особистості та ставлення до країни.

Традиційно, що найбільше серед дитячих творів поезій із тваринами. Особливість віршів для дітей, головними персонажами в яких виступають тварини, полягає в тому, що взаємини між тваринами служать як правило алегорією людських стосунків у тих чи інших побутових ситуаціях. У людській свідомості тварини виступають як символи, на основі яких складаються образні картини тих чи інших аспектів буття. Саме сюжети, де є птахи і звірі, найбільше запам'ятовуються дітьми і спонукають до роздумів, усвідомлення тих чи інших епізодів, виконують виховну функцію. Тому письменниця у поезія зверталася як до свійських тварин і птахів, так і до диких та екзотичних. Це розвиває кругозір дитини і сприяє кращому запам'ятовуванню.

Кожен твір, написаний для дітей, має дидактичне спрямування, яке може виражатися як у відкритій формі (експліцитно), так і приховано (імпліцитно), проте уся інформація відкладається в голові дитини мимовільно, таким чином виховуючи її і спрямовуючи на відповідне світосприйняття. Вірші В. Хотомської впливають на розвиток особистості, виробляють уміння критично мислити й ставитися до інформації, вчать моделювати життєві ситуації, спонукають до рольових ігор тощо.

Уже стало традицією домінування у творах для дітей гумору і позитивного забарвлення. Показовими у цьому аспекті є більшість віршів у різних збірках В. Хотомської, де вона з надзвичайною майстерністю оперує пареміологічним матеріалом, створюючи з приказок і прислів'їв основу віршів, сюжетні лінії, використовує як заголовки, трансформує в інші одиниці, зрештою, творить власні. Водночас авторка послуговується різними стилістичними фігурами (анафорою, епіфорою), грою слів, повторами, звуконаслідувальними словами, які підсилюють гумористичний ефект. Отже, оскільки комічне належить до найважливіших концептів будь-якої національної культури, тому його вираження в мовній семантиці та прагматиці відзначається різноманітністю форм.

Позаяк вірші для дітей виконують навчально-виховну функцію, тому використання в них прислів'їв, приказок, певних фразеологізмів тільки підсилює цей мовний матеріал, який діти завчають часто на рівні підсвідомості. Подібні сполуки дитячі автори використовували постійно і досить вдало ще до В. Хотомської.

Художня література має великий вплив на формування світогляду дитини і патріотичних почуттів, вона вчить дітей, спонукає їх до благородних вчинків – формує моральні риси особистості.

Дослідження та спостереження підтверджують, що щоденне читання дитині або самостійне задовольняє найважливіші емоційні потреби дитини: любов, увагу, стимулювання; створює міцний батьківський зв'язок із дитиною; підтримує її розумовий розвиток; підвищує самооцінку дитини; навчає мови, розвиває словниковий запас і вільне мовлення; готує дитину до ефективного читання та письма; вчить мислити – логічно, причинно-наслідково, критично, рефлексивно; розвиває уяву; покращує концентрацію; тренує пам'ять; дає великі загальні знання та розвиває інтереси; полегшує навчання та допомагає досягти успіху в школі; вчить цінувати життя і відрізняє добро від зла, розвиває моральну чутливість; розвиває почуття гумору; це чудова розвага, яка запобігає залежності від телевізора та

комп'ютера; це здорова втеча від проблем, невдач і нудьги; захищає дитину від викликів масової культури; це поведінкова профілактика, яка формує звичку до читання та навчання протягом усього життя.

Завдяки художній літературі дітям стає ближчим і зрозумілішим те, що їм важко усвідомити: навколишній світ, внутрішній світ людини, її почуття, вчинки, ставлення до інших людей і природи. Літературна мова, особливо якщо дитина вивчає ще одну мову, допомагає дітям збагатити словниковий запас, висловлювати своє ставлення до прочитаного твору, застосовуючи метафори, епітети та інші засоби художньої виразності. Дитина може продовжити розвинути авторську тему або взагалі запропонувати власне трактування змісту.

Отже, література для дітей допомагає батькам розкрити творчий потенціал дитини, реалізувати її задуми та ідеї. За допомогою неї відбувається естетичне виховання, формування повноцінної і ерудованої особистості. Водночас читачі завдяки літературі для дітей можуть усвідомити актуальність сьогодення, пізнати минуле, розширити кругозір, збагатитися знаннями, розвивати пам'ять, естетичний смак, вивчити мову, особливо на основі оригінальних текстів.

Перспектива дослідження полягає в детальному лінгвістичному аналізі творчості Ванди Хотомської.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Аніщук А., Мойсеєнко Ю. Дитяча література як засіб формування світосприйняття у дітей 5–6 років. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 28, т. 1. С. 102–107.
2. Вавілова І. В. Дитяча література як засіб формування особистості дитини (друга половина XIX – початок XX ст.): автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.01. Харків, 2008. 22 с.
3. Ватаманюк Г. Художня література як засіб формування духовного світу дитини. URL : <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/663> (дата звернення: 19.08.2023).
4. Вздутьська В. Як ми в Україні бачимо дитячу літературу. URL : <https://www.barabooka.com.ua/yak-mi-v-ukraini-bachimo-dityachu-literaturu/> (дата звернення: 10.07.2023).
5. Горипич С. Н. Роль дитячої художньої літератури у формуванні особистості та мовного розвитку дитини. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2012. Вип. 5. С. 136–139.
6. Дитяча література як засіб формування національної самосвідомості та характеру дитини. *Педагогіка*. 7.01.2011. URL : <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14324/> (дата звернення: 10.07.2023).
7. Качак Т. Б. Українська література для дітей та юнацтва: підручник. Київ: Академія, 2016. 352 с.
8. Кизилова В. В. Українська література для дітей та юнацтва: новітній дискурс : навч.-метод. посіб. для студ. вищих навч. закл. Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2015. 236 с.
9. Козиряцька О. В. Засоби репрезентації гумору у мовленнєвому паспорті персонажів художніх творів та їх відтворення у перекладі українською мовою : магістерська дисертація. Київ, 2018. 183 с. https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/25783/1/Kozyriatska_magistr.pdf

- 10.Левчик Т. Ванда Хотомська і польська література для дітей. Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика. Хмельницький, 2023. Випуск 13. С. 93–99.
- 11.Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Чернівці : Золоті литаври, 2001. 636 с.
- 12.Літературознавча енциклопедія: у двох томах. Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 608 с.
- 13.Онищенко І. В. Дитяча література як засіб формування естетичної свідомості дошкільника. Педагогічні науки. 2008. № 1 (50). С. 353–356.
- 14.Папуша О. Дитяча література як маргінес літературознавчої теорії: до проблеми конституювання об'єктів наукового дискурсу. *Слово і Час*. 2004. № 12. С. 20–26.
- 15.Словник української мови: в 11 томах. Київ, 19709–1980.
- 16.Тиха У. Мовностилістичні засоби реалізації гумору, іронії та сарказму в авторському дискурсі Дж. К. Роулінг. <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/288> (дата звернення: 21.08.2023).
- 17.Ткаченко К., Сушко А. Дитяча література як засіб формування особистості учнів початкових класів. Імідж сучасного педагога. 2023. № 3 (210). С. 104–109.
- 18.Чернова А. В., Гладушка Т. М. Фразеологічний склад української народної казки. URL : http://confcontact.com/2013_04_17/31_Chernova.htm (дата звернення: 25.07.2023).
- 19.Шевченко Т. В. Редуплікація як засіб вираження авторської модальності у творах Юрія Кириченка. *Ukrainian sense*. 2012. № 2. URL : <https://ukrsense.dp.ua/index.php/USENSE/article/view/63> (дата звернення: 01.08.2023).
- 20.Шонь О. Б. Мовностилістичні засоби реалізації гумору, іронії і сатири в американському короткому оповіданні : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 – германські мови. Львів, 2003. 20 с.

21. Adamczykowa Z. Frazeologia i paremiologia dla najmłodszych w wierszach Wandy Chotomskiej. *W krajobraz literacko-kulturowy i językowy wpisane...* : księga jubileuszowa dedykowana Profesor Bernadecie Niesporek-Szamburskiej w czterdziestolecie pracy naukowej i dydaktycznej. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2018. S. 57–66. URL : https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/22416/1/Adamczykowa_Frazeologia_i_paremiologia.pdf

22. Baluch A. Archetypy literatury dziecięcej. Wrocław : Wydawnictwo Babiński i Synowie, 1993. 232 s.

23. Baluch A. O poezji lingwistycznej dla dzieci i dorosłych. Od *Kaczki Tłumaczki* Wandy Chotomskiej do *Psa co się zaszczekał* Tymoteusza Karpowicza. *W krajobraz literacko-kulturowy i językowy wpisane...* : księga jubileuszowa dedykowana Profesor Bernadecie Niesporek-Szamburskiej w czterdziestolecie pracy naukowej i dydaktycznej. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2018. S. 49–56.

24. Beszczyńska Z. Otwieranie drzwi : cudowność w prozie Wandy Chotomskiej. *Guliwer*. 2000. Nr 1. S. 13–17.

25. Borodzicz W. Nowe książki Wydawnictwa «Literatura». *Wychowanie w Przedszkolu*. 2008. S. 62–64.

26. Brakoniecki B. Krótki przewodnik po najlepszych książkach Wandy Chotomskiej. 2017. URL : <https://i.pl/krotki-przewodnik-po-najlepszych-ksiazkach-wandy-chotomskiej/ar/12334358> (дата звернення: 02.05.2023)

27. Burska-Ratajczyk B. Edukacyjna wartość dawnej leksyki w kontekście historyczno-kulturowym na przykładzie «Legend polskich» Wandy Chotomskiej. *Twórczość Wandy Chotomskiej jako źródło wartości kształtujących osobowość dziecka* : studia. Red. M. Czaplicka-Jedlikowska. Bydgoszcz : Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2015. S. 11–32.

28. Chotomska W. Jasełka : praca zbiorowa. Warszawa : Pallottinum, 1999. 65 s.

29.Chotomska Wanda. «Twój dom»: wiersze patriotyczne dla dzieci. *Czytanki*. URL : https://czasdzieci.pl/czytanki/id,898426-twoj_dom.html (data звернення : 22.07.2023).

30.Chotomska Wanda. Moje pisanie jest jak rozmowa. Rozm. przepr. Agnieszka Kicler. *Poradnik Bibliotekarza*. 2009. Nr 3. S. 3–5.

31.Chotomska Wanda. *Nasze ptaki*. Łódź : Wydawnictwo Literatura, 2005. 75 s.

32.Chrobak K. O lingwistycznym sposobie postrzegania świata na podstawie twórczości Wandy Chotomskiej oraz Mirona Białoszewskiego. *Guliwer*. 2013. Nr 3. S. 20–32.

33.Chrobak K. Podążając śladami dziecka: o poezji Wandy Chotomskiej. *Guliwer*. 2006. Nr 4. S. 12–16.

34.Chrobak K. W kręgu słów: o tematyczno-lingwistycznych analogiach w twórczości Juliana Tuwima, Jana Brzechwy oraz Wandy Chotomskiej. *Guliwer*. 2013. Nr 1. S. 12–20.

35.Chrobak, Katarzyna : Podążając śladami dziecka : o poezji Wandy Chotomskiej. W:

36.Chyła-Szypułowa I. Wanda Chotomska. *Twórczość literacka dla dzieci eksplikacje muzyczne*. Kielce : Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, 2006. S. 124–133.

37.Cieślowski J. *Wielka Zabawa. Folklor dziecięcy. Wyobrażenia dziecka. Wiersze dla dzieci*. Wrocław : Ossolineum, 1985. 422 s.

38.Czaplicka-Jedlikowska M. Twórczość Wandy Chotomskiej jako źródło wartości kształtujących osobowość dziecka : studia. *Twórczość Wandy Chotomskiej jako źródło wartości kształtujących osobowość dziecka : studia*. Red. M. Czaplicka-Jedlikowska. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2015. S. 33–60.

39.Gancarczyk M. Bania z poezją. *Poezja i Dziecko*. 2006. Nr 3. S. 62–66.

40.Gawryłkiewicz M. Kram z literami Wandy Chotomskiej inspiracją zabaw muzycznych. *Twórczość Wandy Chotomskiej jako źródło wartości kształtujących*

osobowość dziecka : studia. Red. M. Czaplicka-Jedlikowska. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2015. S. 61–90.

41.Gawryluk B. Wanda Chotomska. Nie mam nic do ukrycia. Warszawa : Marginesy, biografia, autobiografia, pamiętnik, 2016. 336 s.

42.Gawryluk B. Wanda Chotomska. Warszawa : Marginesy, 2010. 126 s.

43.Giedys G. Chrześniaki Chotomskiej. *Gazeta Wyborcza*. Toruń, 2007. Nr. 270. S. 3.

44.Grabowska T. W krainie dziecięcych radości i trosk – aspekt podmiotowości w prozie Wandy Chotomskiej na podstawie utworu *Ala ma kota*. *Twórczość Wandy Chotomskiej jako źródło wartości kształtujących osobowość dziecka* : studia. Red. M. Czaplicka-Jedlikowska. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2015. S. 91–104.

45.Grigoriew R. Muzyczność w nocnej scenerii wierszy Wandy Chotomskiej. *Biblioterapeuta*. 2012. Nr 1. S. 1–3.

46.Guliwer. – 2007, nr 3, s. 16-20

47.Hirsz Zd., Woźniak St. Teresa Fiedorczyk – Życie pędzłem malowane. *Rada seniorow*. 4.07.2017. URL : <https://radaseniorowserock.pl/teresa-fiedorczyk-zycie-pedzlem-malowane/> (дата звернення: 20.08.2023).

48.Holzerowi T. Moja siostra Wanda. *Guliwer*. 1999. Nr 3. S. 9–15.

49.Jastrzębska-Golonka D. Językowy obraz rodziny w wybranych utworach Wandy Chotomskiej. *Twórczość Wandy Chotomskiej jako źródło wartości kształtujących osobowość dziecka* : studia. Red. M. Czaplicka-Jedlikowska. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2015. S. 105–129. URL : <https://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/7215/J%C4%99zykowy%20obraz%20rodziny%20w%20wybranych%20utworach%20Wandy%20Chotomskiej.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

50.Karbowy J. Zabawy z wierszami Wandy Chotomskiej. *Wychowanie w Przedszkolu*. 2003. Nr 2. S. 104–106.

51.Kasdepke G. Wanda Chotomska – pierwsza dama literatury dla dzieci.
URL : <https://www.polskieradio.pl/10/5372/artykul/1808506,wanda-chotomska-pierwsza-dama-literatury-dla-dzieci> (дата звернення: 05.05.2023).

52.Kowalewska-Dąbrowska J. Sens i nonsens jako pochodna adynatoniczności w wierszu Wandy Chotomskiej «Za górami, za lasami». *Poradnik Językowy*. 1994. Z. 8. S. 50–56.

53.Krzemińska W. Literatura dla dzieci i młodzieży : zarys dziejów. Warszawa: Stowarzy szenie Bibliotekarzy Polskich, 1963. 183 s.

54.Kuglarz A. Edukacyjne aspekty twórczości Wandy Chotomskiej na przykładzie onimii literackiej utworu *Muzyka pana Moniuszki. Twórczość Wandy Chotomskiej jako źródło wartości kształtujących osobowość dziecka* : studia. Red. M. Czaplicka-Jedlikowska. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2015. S. 131–141.

55.Kuglarz A. Podróże w krainie nazw z Wandą Chotomską. *Życie Szkoły*. 2011. Nr 8. S. 6–9.

56.Kupisiewicz Cz., Kupisiewicz M. Słownik pedagogiczny. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009. 201 s.

57.Małyszko J. O znaczeniu twórczości i działalności Wandy Chotomskiej. *Twórczość Wandy Chotomskiej jako źródło wartości kształtujących osobowość dziecka* : studia. Red. M. Czaplicka-Jedlikowska. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2015. S. 142–152.

58.Mazur J. Wanda Chotomska. *Zyciorisy.info*. 31 lipca, 2018. URL : <https://zyciorisy.info/wanda-chotomska/> (дата звернення: 02.05.2023).

59.Mikrut I. Wanda Chotomska: Wiosna, lato, jesień, zima w moich rymach. URL : <http://tu-czytam.blogspot.com/2019/10/wanda-chotomska-wiosna-lato-jesien-zima.html> (дата звернення: 28.07.2023).

60.Niedziela S. Chotomalia '99. *Guliwer*. 1999. Nr 6. S. 63–64.

61.Niedziela S. Dajmy dzieciom słońce – Chotomalia 2002. *Poradnik Bibliotekarza*. 2002. Nr 12. S. 26–28.

62.Nowak-Kluczyński K., Słupska K., Kuszak K., Zamojska E, Kabacińska-Łuczak K. Literatura dla dzieci. *Pedagogika dziecka*. 2020. № 8. S. 179–214.

63.Pačławski J., Kątny M. Literatura dla dzieci i młodzieży. Kielce : Wydawnictwo Wszechnica Świętokrzyska w Kielcach i Ludowego Towarzystwa Naukowo-Kulturalnego w Warszawie, 1995. 215 s.

64.Papuzińska J. Wandalia Chotomistyczne czyli Rzecz o twórczości w życiu Wandy Chotomskiej praca zbiorowa. Warszawa : Literatura, biografia, autobiografia, pamiętnik, 2002. 172 s.

65.Plieth-Kalinowska I. Twórczość Wandy Chotomskiej jako źródło wartości kształtujących osobowość dziecka w młodszym wieku szkolnym. *Twórczość Wandy Chotomskiej jako źródło wartości kształtujących osobowość dziecka* : studia. Red. M. Czaplicka-Jedlikowska. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2015. S. 153–169.

66.Ratyńska H. Literatura dziecięca w pracy przedszkola. Warszawa : Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1991. 250 s.

67.Róg M., Róg D. Polska literatura dziecięca jako element kształtowania poczucia tożsamości narodowej i bezpieczeństwa kulturowego. *Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy*. Wilno, 2017. T. 17. S. 358–381. URL : <https://snpl.lt/Rocznik/17/R.17.358-381.pdf>

68.Rok gwiazdny Chotomskiej zakończony. *Guliwer*. 2000. Nr 1. S. 86–87.

69.Rozmus G. Zimowy uśmiech pani Chotomskiej : scenariusz wieczorku poetyckiego. *Świetlica w Szkole*. 2017. Nr 1. S. 8–9.

70.Rymowanki – Wanda Chotomska. *Logopedia.net.pl*. URL : <https://www.logopedia.net.pl/artykuly/165/rymowanki-wanda-chotomska.html> (дата звернення: 20.08.2023).

71.Rzonca A. Znak równości : Wandy Chotomskiej lekarstwo na dziecięcy smutek. *Znak*. 2016. Nr 12. S. 100–103.

72.Sentymentalna podróż z Wandą Chotomską : materiały edukacyjne dla szkół. Gniezno, 2019. 12 s.

73.Siewrug Ź. Postaci zwierząt w poezji Wandy Chotomskiej (w kontekście tradycji literackiej): praca roczna. Pod kier. Doc dr. Krystyny Syrnickiej. Wilno, 2006. 62 s.

74.Smółka L. Zjawisko komizmu w literaturze dziecięcej i jego pedagogiczne znaczenie (na podstawie wybranych utworów Wandy Chotomskiej). *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie : Prace Pedagogiczne*. 1986. Z.7. S. 23–43.

75.Subbotko D. Wanda Chotomska nie żyje. «W literaturze szukam drugiego człowieka» [KWESTIONARIUSZ]. *Wolna sobota*. URL : <https://wyborcza.pl/7,75517,22184555,wanda-chotomska-nie-zyje-w-literaturze-szukam-drugiego-czlowieka.html> (дата звернення: 11.08.2023).

76.Surowiec K. Magiczna codzienność : o twórczości poetyckiej i prozatorskiej dla dzieci Wandy Chotomskiej. *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Rzeszowie*. 1986. Z. 16. S. 185–208.

77.Ujasz A. Wychowanie estetyczne u Wandy Chotomskiej. *Poradnik Bibliotekarza*. 2008. Nr 12. S. 4–6.

78.Ungeheuer-Gołąb A. Najpierw jest dziecko, czyli *Remanent* Wandy Chotomskiej. *Twórczość Wandy Chotomskiej jako źródło wartości kształtujących osobowość dziecka* : studia. Red. M. Czaplicka-Jedlikowska. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2015. S. 170–182.

79.Wądołny-Tatar. K. Intertekstualny charakter wierszy Wandy Chotomskiej. *Dziecko – język – tekst*: prace naukowe. Dydaktyka Języka Polskiego i Literatury. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2014. S. 213–222. URL : <https://ksiegarnia.pwn.pl/Dziecko-jezyk-tekst-17-Intertekstualny-charakter-wierszy-Wandy-Chotomskiej,68919483,p.html>

80.Waksmund R. Od literatury dla dzieci do literatury dziecięcej. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2000. 168 s.

81.Wanda Chotomska – wiersze dla dzieci – opracowanie ogólne. URL : <https://wypracowania24.pl/jezyk-polski/8509/wanda-chotomska-wiersze-dla> (дата звернення: 15.08.2023).

82.Wanda Chotomska. «Była Tuwimem, Brzechwą i Makuszyńskim w spódnicy». *Polskie Radio Historia*. URL : <https://www.polskieradio.pl/39/156/artukul/2833376,wanda-chotomska-byla-tuwimem-brzechwa-i-makuszynskim-w-spodnicy> (дата звернення: 02.05.2023).

83.Wanda Chotomska. URL : https://pl.wikipedia.org/wiki/Wanda_Chotomska (дата звернення: 03.05.2023).

84.Wanda Chotomska. *Życiorys*. URL : <https://zyciorysy.pl/biografia/wanda-chotomska/> (дата звернення: 02.05.2023).

85.Wiersze Wandy Chotomskiej. URL : <https://wierszykidladzieci.net.pl/wanda-chotomska/> (дата звернення : 21–27.07.2023).

86.Wisznia G. Świat zwierząt w poezji dla dzieci : praca magisterska. Wilno, 2009. 85 s. URL : http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:zwczte2FYJJ:talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:2089401/datastreams/ATTACHMENT_2089404/content&cd=34&hl=uk&ct=clnk&gl=ua (дата звернення: 15.08.2023).

87.Zwolińska E. A. O kreatywności, która wzbogaca dziecięce życie. «Spotkało się słowo z nutą» – 25 lat współpracy Zakładu Kreatywnej Edukacji Dziecka z Wandą Chotomską. *Twórczość Wandy Chotomskiej jako źródło wartości kształtujących osobowość dziecka* : studia. Red. M. Czaplicka-Jedlikowska. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2015. S. 183–186.

88.Zwolińska E. A. O twórczości Wandy Chotomskiej. *Życie Szkoły*. 2011. Nr 8. S. 4–5.